

Neo-Kolonyalizm Aracı Olarak Kitle Turizminin Etkileri Üzerine Bir Araştırma** (A Research on the Effects of Mass Tourism as a Means of Neo-Colonialism)

*Yusuf DÜNDAR^a , Kurban ÜNLÜÖNEN^b

^a Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, Department of Tourism Management, Ankara/Turkey

^b Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Ankara/Turkey

Makale Geçmişi

Gönderim

Tarihi: 16.07.2019

Kabul Tarihi: 22.09.2019

Anahtar Kelimeler

Neo-kolonyalizm

Kitle turizmi

Toplum katılımı

Yerel halk

Bodrum

Keywords

Neo-colonialism

Mass tourism

Community participation

Local people

Bodrum

Makalenin Türü

Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışma yerel halkın kitle turizminin etkilerine yönelik algılarının belirlenmesi suretiyle kitle turizmi ve neo-kolonyalizm ilişkisini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda yerel halkın kitle turizminin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algılarının ve toplum katılımı düzeyine ilişkin düşüncelerinin kitle turizminin toplam (genel) etkisine yönelik algılarını etkileyeceğine ilişkin bir araştırma modeli önerilmiştir. Ayrıca modelde kitle turizminin toplam (genel) etkisine yönelik algıların kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımına ilişkin yerel halkın düşüncelerini etkileyeceği önerilmiştir. Araştırmanın amacını gerçekleştirmek için alanyazın taraması sonucunda geliştirilen anket 2018 yılı Ağustos ayında Bodrum ilçesinde yaşayan yerel halka uygulanmış ve 873 anket değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırma modeli regresyon analizi ile test edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre yerel halkın kitle turizminin çevresel, sosyal ve kültürel etkisine ilişkin algıları, toplam (genel) etkisine yönelik algılarını, toplam (genel) etkiye ilişkin algıları ise neo-kolonyalist etkisine yönelik düşüncelerini pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Yerel halkın kitle turizminin ekonomik etkilerine olan olumlu bakışına rağmen özellikle kitle turizminin doğal, sosyal ve kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı genel itibarıyla kitle turizminin etkilerine yönelik algısı olumsuzdur.

Abstract

This study was conducted to reveal the relationship between mass tourism and neo-colonialism through the perceptions of local people about the effects of mass tourism. According to the proposed research model, the perceptions of local people about the environmental, economic, social and cultural effects of mass tourism and the level of community participation will shape the overall impact. In addition, perceptions of the overall impact of mass tourism will influence local people's views on the use of mass tourism as a means of neo-colonialism. In order to achieve the aim of the research, the questionnaire which was developed as a result of the literature review was applied in August 2018 to the local people living in Bodrum District and 873 questionnaires were evaluated. The research model was tested with regression analysis. According to the results of the research, environmental, social and cultural impacts affect the overall impact positively and significantly. Likewise, overall impact affects the neo-colonial effect positively and significantly. Although the local people have a positive view on the economic effects of mass tourism, they have a negative view especially on the environmental, social and cultural effects of mass tourism. Because of this negative outlook, the perceptions about the overall impact of mass tourism are negative.

* Sorumlu Yazar

E-posta: [yd_30_rd@hotmail.com](mailto:y_d_30_rd@hotmail.com) (Y. Dündar)

Makale Künyesi: Dündar, Y. & Ünlüönen, K. (2019). Neo-Kolonyalizm Aracı Olarak Kitle Turizminin Etkileri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (3), 2066-2107.
DOI: 10.21325/jotags.2019.462

** Bu makale Yusuf DÜNDAR tarafından hazırlanan "Neo-Kolonyalizm Aracı Olarak Kitle Turizminin Etkileri Üzerine Bir Araştırma" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

GİRİŞ

Avrupalılar tarafından 15. yüzyılda yeni ticaret yollarının araştırılmasını ve keşfedilmesini içeren Coğrafi Keşifler Çağı'nda başlayan (Eyicil, 2005:74; Öztürk, 2012:45; Sönmez, 2014:7) ve bir Avrupa girişimi olarak etkileri 21. yüzyılda da devam eden kolonyalizm (sömürgecilik) ile keşfedilen kıta ve bölgelerin kaynakları Avrupa'nın kalkınmasına kaynak olarak aktarılmış ve kolonyalizm 21. yüzyılda hemen hemen bütün büyük sorunların önemli ölçüde kaynağını oluşturmuştur (Arnold, 1995:3-4). Batı medeniyetinin 21. yüzyılda yaşadığı zenginlik ve refahta eğitilmiş insan yetiştirmelerinin önemi olduğu kadar hiç şüphesiz bu ülkelerin kendilerinden kat be kat büyük sömürgelerinin insan dâhil tüm kaynaklarını kullanmalarının da etkisi vardır (Demir, 2011:118).

15. yüzyılda başlayan Avrupa kolonyalizmi İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği 1945 yılına kadar sürmüş ve 1970'li yılların ortalarına kadar bütün sömürgeler bağımsızlıklarını elde etmişlerdir (Kavas, 2009:396). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hemen hemen bütün sömürgeler bağımsızlıklarını kazanmış ve kolonyalizm tasfiye edilmişse de sanayileşmiş ülkelerin fakir ülkeler üzerindeki nüfuz ve etkileri ortadan kalkmış değildir (Yıldız, 2013:334).

Kolonyalizmin sona erişinin isim ve şekil itibariyle sınırlı kalması ancak yöntem ve araçlar açısından 21. yüzyılda halen sürdürülmeye devam eden bir uygulama olması durumu kısacası klasik sömürü biçimlerinin yerini almak için oluşan bu yeni dünya düzeni literatürde ekonomik kolonyalizm de denilen "neo-kolonyalizm (yeni sömürgecilik)" olarak geçmektedir (Amin, 1971; Ataöv, 1975; Bauer, 1979; Rodney, 1982; Başkaya, 2004; Mutman, 2010; Akgül, 2014; Güngör, 2014).

Yeni dönemde Vahruşev'e (1978:12) göre eski sömürgeci politika yerini politik bağımsızlıklarını kazanmış olan ülkeler halklarını ekonomik, politik ve mali boyunduruk altına almak için daha ustaca gizlenmiş yöntemlere ve manevralara bırakmıştır. Klasik sömürgecinin talan ve apaçık yağma yöntemleri yerini giderek eski ve hala mevcut sömürgelerin yeni, daha örtülü köleleştirilmesi, sistemli talanı ve dikkatle gizlenmiş yöntemlerine bırakmıştır.

Modern kitle turizminin de bir neo-kolonyalizm girişimi işlevi gördüğü iddiası yeni olmamakla birlikte artık yaygındır (Nash, 1977; Hoivik ve Heiberg, 1980; Britton, 1982; Cohen, 1984; Hall, 1994b; Gilbert, 2007). Kitle turizminin zengin yabancılara hizmet edilen, fakat yoksul yerel halkın kendilerinin bu hizmetten yararlanmadığı bir sömürü biçimi olduğu düşünülmektedir (Roney, 2011:114). Bu anlamda klasik anlamda kolonyalizme en fazla benzeşen tür turistik kolonyalizmdir (Emre, 2010:1; Uyanık, 2011:967). Fırıncı'ya (2017:211) göre ise fazla zengin olmayan ülkelerdeki kitle turizmi gelişimi kolonyalizm dönemi icraatlarını hatırlatan turizm yönetimi uygulamalarına yol açmakta ve bir çeşit kolonyalizmi anımsatmaktadır.

Uluslararası alanyazında yapılan çalışmalarda (Palmer, 1994; Jayawardena, 2001; White, 2005; McKercher ve Decosta, 2007; Decosta ve Patrick, 2011; Girvan, 2012; Hom, 2012; Ugglu, 2012; Zytnicki, 2013; Demay, 2014; Cheer ve Reeves, 2015; Kothari, 2015; Staszak, 2015; Wong, 2015; Brugman, 2016; Wagner, 2017; Wilson, 2017; Sealy, 2018) üzerinde önemle durulan ortak bulgu olarak kitle turizminin büyük ölçüde eski sömürge uygulamalarını yansıttığı ve kolonyalizmi devam ettirdiği, kitle turizminin eski sömürge ülkelerinin kontrolü altında olmadığı, bu dışsal hakimiyetin, döviz gelirlerinin önemli ölçüde sızmasına, sosyal kutuplaşmaya, sosyal dışlanmaya ve çevresel bozulmaya neden olduğu, sistemin zengin yabancı turistlere mal ve hizmet sağlayacak şekilde düzenlendiği hatta sömürge ülkelerinde kitle turizmini geliştirmek adına eski sömürge mirasının restore edilerek canlandırıldığı,

sömürgeci ülke vatandaşlarının genellikle eski sömürge ülkelerine seyahat etmek isteyerek egolarını güçlendirmek istedikleri, her şey dahil otellerin bir sömürgeci temsil alanına dönüştüğü ve kitle turizminin cinsel sömürü aracı olduğu ortaya konmuştur.

Ancak turizm ve kolonyalizm ilişkisine yönelik yapılan söz konusu çalışmaların daha önce sömürge olan ülkelerde özellikle turizme sunacak doğal güzellikleri dışında başkaca kaynaklara sahip olmayan ve turizme aşırı bağımlı ada ülkelerinde yapıldığı görülmüştür. Kolonyalizmin devamı olan neo-kolonyalizmin eski sömürge ülkelerinin eski sömürgeci ülkelere bağımlılığının devam ettirilmesi olarak düşünülmesi, bu bağlamda kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımında neo-kolonyalist etkilerinin sadece eski sömürge ülkeleri üzerinde görüldüğünün söylenmesi doğru ve yeterli bir bakış açısı olarak görülmemelidir. Neo-kolonyalizm aracı olarak kitle turizmi klasik anlamda kolonyalizm deneyimi yaşamış veya yaşamamış olsun gelişme gösterdiği tüm ülkelerde neo-kolonyalist etkilere sahiptir. Daha önce kolonyalizm deneyimi yaşamamış ülkelerde bu etkiler ile özellikle az gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin mücadele etmek zorunda bırakıldığı söylenebilir. Buna rağmen Türkiye’de turizm ve kolonyalizm ilişkisini uygulamalı bir şekilde ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye’de de kitle turizmi farklı bir bakış açısı getirilerek incelenmesi gerekmektedir.

Kitle turizmi, özellikle az gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel olmak üzere üç temel boyutta (Choi, 2003; Kuvan ve Akan, 2005; Chen ve Chen, 2010; Boz, Eryaman ve Özkan, 2014; Türker ve Türker, 2014; Dilek, Çoban ve Harman, 2017; Hançer ve Mancı, 2017; Güneş ve Alagöz, 2018; Yeşilyurt ve Koçak, 2018) önemli olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir.

Kitle turizminin gelişme gösterdiği bölgelerde kitle turizminin olumlu ve olumsuz etkilerinden tüm paydaşlar etkilenmekle birlikte en fazla etkilenen ve sıklıkla kitle turizminin olumsuz etkilerinden en fazla zararı gören kesim en önemli paydaş olarak görülen yerel halktır (Swarbrooke, 1999; Yoon, 2002; Gürsoy ve Rutherford, 2004; Aas, Ladkin ve Fletcher, 2005; Kibicho, 2008; Byrd, Bosley ve Dronberger, 2009; Doğan ve Üngüren, 2010). Yerel halkın kitle turizminin etkilerine ilişkin algı ve tutumlarına yönelik yapılan araştırmalarda da ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel olmak üzere üç unsurun dikkate alındığı görülmektedir (Vargas-Sanchez, Plaza-Mejia ve Porrás-Bueno, 2009:373).

Yerel halkın kitle turizminin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları genel olarak kitle turizmini olumlu ya da olumsuz faydalı veya zararlı olarak değerlendirdikleri toplam etkisine ilişkin algıları üzerinde etkiye sahiptir (McCool ve Martin, 1994; Yoon, Gürsoy ve Chen, 2001; Cengiz ve Kırkçbir, 2007; Türker ve Türker, 2014; Türkmen ve Dönmez, 2015). Ayrıca yerel halkın turizm gelişiminde planlama ve uygulama aşamalarına aktif bir şekilde katılımı, yerel halka eşit fırsatların sağlanması, turizmin çıktılarında adaletli bir şekilde pay alabilmesi genel olarak turizmi olumlu ve faydalı olarak görmelerini sağlamaktadır (Timothy, 1999:372; Duran ve Özkul, 2012:515; Eser, Çelik ve Yıldız, 2018:71). Bir başka ifadeyle yerel halkın “toplum katılımı” düzeyine ilişkin algıları toplam (genel) etkiye yönelik algıları üzerinde etkiye sahip olmaktadır. Kitle turizminin gelişme gösterdiği bölgelerde gelişim sürecinde “toplum katılımı” düzeyinin yerel halkın kitle turizminin genel olarak algısına etkisi çoğunlukla dikkate alınmayan bir konu olmuştur.

Çalışmada alanyazında ortaya çıkan boşluğu doldurmak amacıyla en önemli paydaş konumunda olan yerel halkın kitle turizminin ekonomik, çevresel ve sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları ve “toplum katılımı” düzeyine ilişkin düşüncelerinin kitle turizminin toplam (genel) etkisine yönelik algılarına etkisi ortaya konularak ve toplam (genel) etkisine yönelik algılarının kitle turizminin neo-kolonyalist etkilerine yönelik düşüncelerini nasıl etkilediğine odaklanılarak kitle turizmi ve neo-kolonyalizm arasındaki ilişki irdelenmiştir. Alan araştırması Türkiye’de en popüler kitle turizmi destinasyonlarından biri olan Muğla ili Bodrum ilçesinde yapılmıştır.

ALANYAZIN TARAMASI

Neo-Kolonyalizm

Neo-kolonyalizm (yeni sömürgecilik) sömürge devletlerin eski efendilerine bağımlı kalmaya devam ettiği ve eski efendilerin de geçmişte sömürgeleştirdikleri devletlere sömürgeci bir tavırla yaklaşmayı sürdürdüğü bir ahvali ve süregiden bir iktisadi hegemonyayı ifade etmektedir (Young, 2016:61). Loomba (2000:25) neo-kolonyalizmi ekonomik ve/veya kültürel açıdan bağımlı kalma anlamında kullanmaktadır. Yeni küresel düzen doğrudan egemenlik kurmaya dayanmamakta, ama bu düzen bazı ülkelerin başka bazı ülkelere ekonomik, kültürel ve değişen derecelerde politik yönden nüfuz etmesine izin vermektedir. Tandoğan (2011:148) ise neo-kolonyalizmi, Afrika Kıtası özelinde, Avrupa’nın Afrika Kıtası’nı doğrudan askerî ve siyasi bakımdan idare etmekten vazgeçerek daha ziyade iktisadi ve ticari menfaatlerini gözeterek şekilde bağımsızlık sonrası kurduğu düzen, Afrika’daki geniş toprakların küçük devletler kurularak bölünüp parçalanması, görünüşte bağımsız olan bir memleketin ekonomik işlerinin, maliyesinin, iç ve dış politikalarının Avrupalı sömürgeci devletler tarafından dışarıdan yönetilmesi olarak tanımlamaktadır.

Neo-kolonyalizm terimiyle ilk defa 1965’te Gana lideri Kwame Nkrumah’ın yayınladığı “Neo-Colonialism: The Last Stage of Imperialism (Emperyalizmin Son Aşaması Yeni Sömürgecilik)” isimli kitabı ile tanışılmıştır. Terime dair kavrayış hala Nkrumah’ın tahlillerine dayanmaktadır. Nkrumah’ın iddiasına göre neo-kolonyalizme tabi olan bir devlet teoride bağımsızdır ve uluslararası egemenliğe sahip olduğunu belirten bütün süsleri üzerinde taşır. Gerçekte iktisadi sistem ve dolayısıyla siyasal politika dışarıdan yönetilir. Bu sebeple bağımsızlık bir düzmedir (Young, 2016:62). Gana devlet başkanı Nkrumah gibi liderler tarafından neo-kolonyalizm kolonyalizmden daha tehlikeli bulunmaktadır (Akgül, 2014:16-17). Neo-kolonyalizmin sinsi ve birbirine kenetlenmiş kuvvetleri eski siyasal kolonyalizmden daha tehlikeli olduğundan iktisadi bağımsızlık sağlanmadıkça siyasal özgürlüğün hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Neo-kolonyalizm yoluyla indirilecek darbe birinciden de ağır olabilecektir (Nkrumah, 1966:72).

Neo-kolonyalizmde en önemli özellik veya ayırım noktası egemenler tarafından sömürüyü gizlemeye yönelik bir çaba, dolayısıyla bir söylem söz konusu olması ve baskının açık olmamasıdır (Akgül, 2014:18). Neo-kolonyalizm bir anlamda kolonyalizm döneminin daha planlı ama sinsi hareket eden devamından başka bir şey değildir (Gündem, 2008:23). Neo-kolonyalizmde aktif rıza ve kaba kuvvete ihtiyaç duymamama vardır (Young, 2016:61). Bağımsızlığa sahip olunmasına rağmen meşru, rızaya dayanan ve dolaylı yollarla sömürülme neo-kolonyalizmin ayırıcı niteliğidir (Yetişkin, 2010:16).

Tatar’a (2011:198) göre neo-kolonyalizm yöntemi olarak ürün ve pazar kontrolü ile zayıf olan etki altına alınabilmektedir. Vahruşev (1978:61-179) yaptığı çalışmada neo-kolonyalizmin yöntemlerini; uluslararası ve bölgesel örgütlerin kurulması, yeni bağımsız ülkeleri kapitalist gelişme yolunu izlemeye zorlamak, Uluslararası İmar

ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Para Fonu, Ortak Pazar, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Avrupa Ekonomik Topluluğu, bazı hallerde Birleşmiş Milletler gibi uluslararası ve bölgesel politik, ekonomik ve mali örgütlerin kullanılarak gelişmekte olan ülkelere verilen yüksek faizli krediler, dış yardımlar ve kalkınma programları, ülkelerin içişlerine müdahale edilmesi olarak ifade etmektedir. Nkrumah (1966) ise yaptığı çalışmada bu yöntemleri büyük mali örgütler tarafından denetim, tekelleşen uluslararası ve çokuluslu şirketler, Dünya Bankası vb. örgütler vasıtasıyla borçlandırma ile baskı kurulması, yabancı sermaye yatırımları olarak sıralamaktadır. Bu yöntemlere başvuran ülkeler bu şekilde geniş imtiyazlara ve ucuz işgücüne sahip olarak, hammadde karşılığında mamul ihracı ile daha da zenginleşerek, sömürgeci devlete hizmet eden bir avuç zengin azınlık, yönetici ve bürokrat oluşturarak zayıf olan üzerinde hegemonya kurmaktadır.

Bununla birlikte Young'a (2016:61-62) göre gerekli görüldüğü takdirde, bu yöntemlere ilaveten işgal (yahut giderek artan bir şekilde bombalama), ülkenin kendi ordusu ve polis kuvveti kullanılarak içeriden silahlı güç kullanımı devreye sokulabilmektedir. Terör örgütlerine silah yardımı ve eğitimi de neo-kolonyalizmin kullandığı en vahşi yöntemler olarak yerini korumaktadır. Genellikle şiddet içeren bu yöntemler insan hakları, özgürlük, ekonomik gelişme ve demokrasi gibi söylemler üzerinden normalleştirilmeye ve insani bir yüz giydirilmeye çalışılmaktadır (Balcı, 2016:73). Ayrıca, neo-kolonyalizmin amacı iktisadi egemenlik olarak tanımlansa da sömürgeci güçlerin faaliyetlerini iktisadi alanda sınırlamadıkları eski kolonyalizmin kullandığı din, eğitim, kültür, idare yoluyla nüfuz etmek yöntemine de başvurdukları görülmektedir (Nkrumah, 1966:16).

Kitle Turizmi

Basit bir şekilde çok sayıda insanın veya büyük turist gruplarının turizm hareketine katılımını ifade eden (Erdoğan, 1995:144) kitle turizmi önceden organize edilmiş her şey dâhil (seyahat, konaklama ve diğer hizmetler) fiyatı belli, grup halinde belirli yerlere seyahat organizatörü firmalarca düzenlenen turizm türüdür (Dinçer, 1993:12). Turizm eylemleri, özellikle de kitle turizmi deniz-kum-güneş üçlüsünün bulunduğu kıyı mekânlarını kullanmaktadır (Ovalı, 2007:72). 20. yüzyılın ilk yarısında başlayan ve turizm sektöründe bir başlangıç olarak kabul edilen kitle turizmi, 1960'lardan sonra işçi ve orta gelir sınıfı insanların öncülük ettiği bir turizm türü olmuştur (Dinç, 1995:108-117).

Kitle turizmi odaklı gelişen dünya turizm sektörünün bu tek odaklı gelişimi 1980'lere kadar sürmüştür. Ancak 21. yüzyılda da kitle turizmi turizm hareketlerinin belirleyicisi durumundadır. Türkiye'de ise 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Türkiye planlı döneme girmiş, 1963 yılından 1983 yılına kadar geçen dönem içerisinde yapılan dört adet beş yıllık kalkınma planlarında Türk turizmi sadece kitle turizmine odaklanmıştır. Ancak, Türkiye'de kitle turizmi 1980'lerin ikinci yarısından itibaren birtakım düzenlemeler ve çalışmalar sonucunda dünyada önemli bir konuma gelmiştir (Gülbahar, 2009:151). Özellikle 1982 yılında yürürlüğe giren Turizmi Teşvik Kanunu ile genellikle kıyı turizmine dayalı olarak gerçekleştirilmeye başlanan büyük ölçekli konaklama tesisleri yatırımlarıyla birlikte kitle turizmi hızlı bir gelişim süreci içine girmiştir (Doğan, Üngüren ve Yelgen, 2010:80).

Kitle turizminin ortaya çıkardığı sorunlar genellikle turist sayısının çokluğundan, turistlerin oluşturduğu sezonluk talepten, turistlerin belirli bir yerde yoğunlaşmasından, uyumlu bir turizm politikası olmamasından, ev sahibi ile

konuklar arasındaki kültürel farklılıklardan, pek çok turistten gelen talebin pahalı çevresel alanlar içerisine hapsedilmesinden kaynaklanmaktadır (Urry, 2009: 100).

Türkiye’de kitle turizminin esaslı bir şekilde gelişimi ve turist sayısının artışı 90’lı yıllarda otel ve tatil köylerinde “her şey dahil sistemi”nin gelişimiyle olmuştur (Üngüren, Algür ve Doğan, 2009:101). Esasen dünyada ve Türkiye’de her şey dâhil sisteminin ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında özellikle talebi yönlendiren Avrupalı tur operatörlerinin baskılarının ve uygulamaya koydukları paket turların etkili olduğu söylenebilir. Bu sistem Avrupalı tur operatörleri tarafından geliştirilen bir sistemdir (Çuhadar ve Çuhadar, 2017:441). Bu sistemle seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin daha yüksek komisyonlar elde etmesi sağlanmıştır (Poon, 1998:62). Özellikle İngiliz tur operatörleri, “her şey dahil” tur seyahatlerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Clewer, Pack ve Sinclair, 1992:125-128).

Türkiye’de her şey dâhil sistemi ödemeler dengesine olumlu katkı sağlaması, döviz getirmesi ve istihdam oluşturması gibi makro açıdan ülke ekonomisine faydaları dikkate alınarak sürdürülmektedir. Aslında sistem özü itibarıyla aslan payını uluslararası tur operatörlerine bırakmaktadır. Konaklama işletmelerinde yabancı turistlerin talepleri doğrultusunda geliştirilen hizmet anlayışı ile ithal yiyecek ve içecek malzemesi kullanımı turizm gelirlerinde sızıntıya neden olarak ülke gelirinde önemli oranda azaltıcı etki yapmakta (Ünlüönen, Kılıçlar ve Yüksel, 2011:798-799) ve yöre ekonomisinin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle sistemin etkisinin Türkiye ekonomisine genellendiğinde durumun bilinenin aksine pek de olumlu olmadığı söylenebilir (Menekşe, 2005:120).

Türkiye nispeten uluslararası tur operatörlerinin inisiyatifine bırakılmış, özellikle Avrupa pazarı başta olmak üzere talep bağımlı turizm yapısı nedeniyle her şey dâhil sisteminden vazgeçilmesi yönünde oldukça güç görevlerle karşı karşıyadır. Halihazırda turizm sektöründe Türkiye’nin rakipleri olan ülkelerin uzun yıllar önce uyguladıkları her şey dâhil sistemini terk etmelerine (Okutmuş ve Ergül, 2013:5411; Gümüş, Gümüş, Gümüş ve Bilim, 2014:21) rağmen Türkiye, her şey dâhil sisteminin dünyada en fazla uygulandığı ülke haline gelmiştir (Birkan, 2004:18). Kitle turizmine yönelik olan paket turların her şey dâhil tur şeklindeki versiyonu gerek bireysel, gerek ailevi, gerekse toplumsal açıdan doğal ve kültürel zenginliklere sahip olan Türkiye’nin şartları ve konumuna uygun olmayan bir sistem olup, Türk turizmine temelde oldukça zarar vermektedir (Gümüş vd., 2014:19).

Kitle turizminin etkileri genel olarak ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel (sosyo-kültürel) etkileri olarak ele alınmaktadır. Kitle turizminin çevresel etkileri genellikle olumsuz olarak kabul edilmekle birlikte; doğal çevreye zarar vermesi (Bertan, 2009:206), çevre kirliliğine sebep olması (Arslan, 1995:66), aşırı ve çarpık kentleşme (Naycı, 2009:96), atık problemi oluşturması (Yıldız, 2007:132), kamu hizmetlerinde aksama (Korkmaz, 1990:403), tarım arazilerinde tahrip (Kızılırmak, 2011:3), betonlaşma (Ovalı, 2007:65), altyapı sorunu (Dal ve Baysan, 2007:79), hava kirliliği (Güçer, Uşaklı ve Kızanıklı, 2015:2), deniz kirliliği (Karacan, Karacan ve Göngör, 2015:761), su kirliliği ve su kaynaklarının tükenmesi (Ovalı, 2007:76), ormanlık alanların yok edilmesi (Bahar, 2003:153), trafik yoğunluğu (Cengiz ve Kırkbir, 2007:24), mimari kirlenme (Issı, 1989), gürültü (Mckercher ve Cros, 2002:60-61) ve daha fazla park ve eğlence alanı açılması (Cengiz ve Kırkbir, 2007:24) olarak sıralanabilir.

Kitle turizminin sosyal ve kültürel etkileri de; göç artışı (Bozyer, 2008:12), suç oranında artış (Andereck, Valentine, Knopf ve Vogt, 2005), alkol, uyuşturucu vb. kötü alışkanlıklar edinme (Holloway, 1994), aşırı

kalabalıklaşma (Mckercher ve Cros, 2002:60-61), ahlaki kurallara zarar vermesi (Mathieson ve Wall, 1989), manevi değerlerin bozulması (Ünlüönen ve Özekici, 2017:477), manevi değerlerin ticarileşmesi (Ersoy, 2017:71), gelenek ve göreneklerin bozulması (Tayfun ve Kılıçlar, 2004:15), kültürel öğelerin özgünlüğünün kaybolması (Bozyer, 2008:195), giyim ve yaşam biçiminde değişiklik (Berber, 2003:213), aile bağlarının zayıflaması (Durgun, 2006:36-37), Türkçe'nin bozulması (Berber, 2003:216), bulaşıcı hastalıklar (Emekli, 2001), etkinlik artışı ve kalitesinin yükselmesi (Middleton ve Hawkins, 1988:76) ve tarihi ve kültürel dokular başta olmak üzere yapay çevrenin korunması (Avcıkurt, 2003:33) olarak belirtilmektedir.

Kitle turizminin ekonomik etkileri ise genellikle olumlu olarak kabul edilmekle birlikte; yeni iş olanakları oluşturması (Yıldırım ve Deniz, 2018:87), ekonomik fayda sağlaması (Jurowski ve Brown, 2001), yatırım artışı (Claveria ve Torra, 2014), kırsal kalkınmaya aracılık etmesi (Kuter ve Ünal, 2009), yaşam standartlarının yükselmesi (Sağır, Göktaş ve Gönülölmez, 2017:793), mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış (Gössling, 1999), tüketim alışkanlığındaki değişim (Biçici, 2013:21) ve ithal mala olan talebin artışı (Holloway, 1994) olarak ifade edilmektedir.

Kitle turizminin etkilerinin olumlu veya olumsuz algılanması yerel halkın turizme yönelik geliştireceği davranışlarda, tutumlarda ve turizme yönelik desteğinde önemli bir etkiye sahiptir. Olumlu algılama yerel halkın davranışlarına, tutumlarına ve desteğine olumlu yansıtacaktır.

Yerel halkın kitle turizminin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları kitle turizmini genel olarak olumlu ya da olumsuz faydalı veya zararlı olarak değerlendirdikleri toplam (genel) turizm etkisine ilişkin algıları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (McCool ve Martin, 1994; Yoon vd., 2001; Cengiz ve Kırkbir, 2007; Türker ve Türker, 2014; Türkmen ve Dönmez, 2015). Toplam (genel) turizm etkisine yönelik algılar ise önemli derecede yerel halkın turizm desteğini etkilemektedir (McCool ve Martin, 1994; Yoon vd., 2001; Cengiz ve Kırkbir, 2007; Türkmen ve Dönmez, 2015). Bu kapsamda yerel halkın kitle turizminin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları toplam (genel) turizm etkisine yönelik algılarını etkiler. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H₁: *Yerel halkın kitle turizminin çevresel etkilerine yönelik algıları toplam (genel) etkiye yönelik algılarını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkiler.*

H₂: *Yerel halkın kitle turizminin ekonomik etkilerine yönelik algıları toplam (genel) etkiye yönelik algılarını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkiler.*

H₃: *Yerel halkın kitle turizminin sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları toplam (genel) etkiye yönelik algılarını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkiler.*

Toplum Katılımı

“Toplum katılımı” toplumun tüm üyelerinin karar alma süreçlerine demokratik bir şekilde katılımının sağlanması yoluyla güçlendirilmesi ve gelişimin herkesin (ilgili tüm paydaşların) sorumluluğunda olması, aynı zamanda bu gelişimden sağlanan faydalar ile maliyetlerin adil bir biçimde paylaşılmasını içeren felsefedir (Taşcı, Semrad ve Yılmaz, 2013; Sharifuddin, Zahari, Aizuddin, ve Hanafiah, 2015). Alanyazın, turizm gelişiminin genel hedeflerine

ulaşması için yerel halk katılımının şart olduğunu ve yerel halkın turizm gelişiminde önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedir (Choi ve Sırakaya, 2005: 391). Turizmin gelişmesi ve dengeli bir şekilde yürütülmesi için turizmi ilgilendiren tüm paydaşların turizm planlamasına katılımının sağlanması gerekmektedir. Bu paydaşların başında da bölgenin yerel halkı gelmektedir (Oğuzbalaban, 2017:1328).

Kitle turizminin geliştirilmesinde tüm paydaşların işbirliği, özellikle en önemli paydaş konumunda yer alan yerel halkın planlama, karar verme, yönetim, uygulama ve kontrol aşamalarına katılımı, yerel mülkiyetin ve söz sahipliğinin topluluk içerisinde kalmasının sağlanması ve topluluğun güçlendirilmesi ve gelişimde yer almak istenilip istenilmediği veya nasıl yer almak istenildiğine yönelik görüşlerinin alınması gereklidir (Lopez-Guzman, Sanchez-Canizares ve Pavon, 2011:73). Sadece yerel halkın katılımı değil aynı zamanda, her türlü turizm girişiminden elde edilen getirinin yerel halka yansması ve kârın topluluk üyeleri tarafından adil bir şekilde paylaşılması da önem arz etmektedir (Eser vd., 2018:64).

Yerel halkı turizm gelişim sürecine dâhil etmek, bu konudaki görüş ve önerilerini almak, gelecekteki turizm gelişimi ve gelişmesini teşvik yönünde karşılıklı fikir alışverişinde bulunmak, yerel halkın karar merkezlerini etkileyebilmesi ve kendilerini turizmin bir parçası olarak hissetmeleri açısından oldukça önemlidir (Aas vd., 2005:40).

Turizmin olumlu etkilerini en üst seviyeye çıkarmak ve olumsuz etkilerini sınırlandırmak için yapılması gerekenlerden biri (ve belki de en önemlisi), yerel toplumun turizm gelişim planlamasına dahil edilmesidir (Alaeddinoğlu, 2007:4). Yerel halkın turizm gelişiminin içinde aktif olarak yer alması, turizm gelirinden yararlanması ve fayda sağlamaları, yerel halka eşit fırsatların sağlanması turizm faaliyetlerinden kaynaklı memnuniyet düzeylerini artırıcı ve turizm hakkında daha olumlu tutum ve hoşgörü geliştirmesine katkı sağlayıcı ve gelişimin sürdürülebilirliğini destekleyici bir faktördür (Timothy, 1999:372; Duran ve Özkul, 2012:515; Eser vd., 2018:71). Sonuç olarak yerel halk turizm gelişim sürecinde rolü olduğunu gördüğünde ve turizm gelişimine karşı olumlu bir tutuma sahip olduğunda turizm başarılı bir gelişim gösterebilir ve aynı zamanda büyüyebilir (Güneş, 2014:35). Bu kapsamda yerel halkın turizm gelişimine katılımı ve çıktılarında adil bir şekilde pay alabilmesi kısacası toplum katılım düzeyi genel olarak yerel halkın kitle turizmine yönelik algılarını etkileyecektir. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₄: *Yerel halkın toplum katılım düzeyi toplam (genel) etkiye yönelik algılarını pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkiler.*

Neo-Kolonyalizm Aracı Olarak Kitle Turizmi

21. yüzyılda dünyadaki turizm hareketinin kontrolü eski sömürgeci ülkelerin elindedir. Bu şekilde turizm, dış güçlerin ve ulusal, bölgesel ve yerel işbirlikçilerinin menfaatleri doğrultusunda dışarıdan yönlendirilen bir ekonomik faaliyet olma görünümünde olmuş ve turizm sektörü yoluyla doğu tam olarak batılıların istediği kalıba sokularak batılı insanın zevklerine hizmet eder bir duruma getirilmiştir (Erdoğan, 2010:13; Ateş, 2013:123).

Turizm eleştirmenleri genelde turistler geldiğinde Üçüncü Dünya Ülkelerine ne olacağı konusu üstüne yoğunlaşmaktadırlar. Turizmin endüstrileşmiş ülkelerin kâr amacı güden şirketlerince kontrol edilen bir çeşit kolonyalizm olduğunu söylemektedirler. Yine bu eleştirmenlere göre turizm bölücü zengini fakirle karşı karşıya

getiren ve uzun dönemli gelişmeyi bozan, dünyanın ekonomik ve politik coğrafyasını yeniden yazan bir faaliyettir (Korkmaz, 1990:406). Britton (1982:331) ve Burns'a (2008:69) göre bir Üçüncü Dünya Ülkesi, turizmi bir kalkınma stratejisi olarak kullandığında, turizmin nasıl geliştiği konusunda çok az kontrol sahibi olduğu küresel bir sisteme girer.

Uluslararası ziyaretçi istatistiklerinde Avrupa'ya yapılan seyahatler ilk sırada yer alsa da dünya turizminin büyük bölümünü oluşturan kitle turizmi hareketlerinin de tıpkı kolonyalizm gibi çoğunlukla gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelere az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelere doğru gerçekleştiği ifade edilmektedir (Doğan ve Üngüren, 2010:397). Turizm, Avrupa'da Avrupalılaştırma sürecini hızlandıran bir araç olarak görülmekte (Çeken ve Ateşoğlu, 2008:136) ve Avrupa'daki seyahatlerin % 80'ini Avrupa içi seyahatler oluşturmaktadır (Sezgin ve Ünüvar, 2009:401). Bu nedenle uluslararası turist hareketliliğinde Avrupa ilk sırada yer alsa da kitle turizminin hareketliliği yönündeki yukarıda ifade edilen yargıyı değiştiremez. Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelere az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelere doğru gerçekleşen kitle turizminde az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelere zengin batı ülkelerin belirlediği uluslararası standartlara uygun ürün sunma ve yatırım yapma zorunluluğu ortaya çıkabilmektedir (Dinç, 1995:108-110).

Batı ülkelerinde turizm, özellikle büyük kentleri gezme şekline bürünürken Üçüncü Dünya Ülkeleri için turizmin ortaya koyduğu sorunlar 21. yüzyıl Türk turizmi için de geçerlidir. Bunlar; turizmin kontrol odağının yurt içinde olmaması, bu şekilde turizm gelirlerinin yurt dışına sızması ve oluşturulan istihdamın hedeflenen kitleye hitap etmemesi (Hall, 1994a; Sorokin, 1997; Kempadoo, 1999), yabancı hakimiyeti, toplumsal, ekonomik ve mekânsal kutuplaşma, kültürel alanda ve toplumsal kimlikte bozulma ve doğal çevrenin yıkımı (Brohman, 1996:48), sosyal ve kültürel değerlerin ticarileşmesi, bölgelerarası gelişmişlik farklarının artması ve turizme aşırı bağımlılık (Tosun, Timothy ve Öztürk, 2003), turizmden elde edilen gelirin eşit bölüşülmemesi (Lea, 1988; Harrison, 1992), planlamada turizm ile ilgili kararların turizm merkezinin ve yerel toplumların sosyal ve ekonomik koşulları dikkate alınmayarak, dış çıkar grupları ve bunlar ile bağlantılı yerel seçkinler tarafından ilgi ve çıkarlarına göre düzenlenmesi (Hall, 1994a, King, Mcvey ve Simmons, 2000; Mitchell ve Reid, 2001; Scheyvens, 2002; Timothy, 2002; Sofield, 2003; Tosun, 2005), sahil yerlerini işgal ve istila etmek, tabii ve kültürel güzelliği, birikimi yağmalamak, ulus ötesi şirketlerin standartlaşmış hizmet politikalarının farklılıkları ortadan kaldırarak aynılaşmaya neden olması (Çıtak, 2016:2693), gelen yabancı turistlere göre hizmet ve mimari anlayışı ile turisti kendi ülkesinde gibi hissettirme (Köletavitoğlu, 2013:40) olarak sıralanmaktadır. Bu sonuçlardan dolayı, turizm kolonyalizmin ayrı bir ismi olarak adlandırılmaktadır (Khan, 1997; Liu, 2003).

Turizmin gelişimine yönelik daha genel eleştirilerin çok eskiden beri birçok turizm araştırmasına rehberlik eden bağımlılık kuramından geldiği söylenebilir (Sharpley, 2000:5). Bağımlılık kuramı, 1960'lı yıllarda bir grup Latin Amerikalı yazarın liberal modernleşme teorilerini eleştirmeleri, gelişmiş ülkeleri, diğer ülkelerin gelişmemesinden sorumlu ülkeler olarak görmeleri ve aynı zamanda azgelişmiş ülkelerin ileri kapitalist ülkelere erişebileceğine inanan modernleşme teorilerinin iyimser iddialarına karşı, pesimist (kötümser) bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Latin Amerika'da, 1960 ve 70'li yıllarda ortaya çıkan yaklaşımın en önemli temsilcileri Paul Baran ve A. Gunder Frank olmuştur (Çınar, 2018:326-327). Bu kurama göre turizmde, sermaye yatırımlarının büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere gelirken, genelde geliştirmekte olan ülkelerin turizm kaynakları kullanılmaktadır. Bu da geliştirmekte olan

ülkeleri, gelişmiş ülkelere bağımlı kılmakta ve batıya yönelik kitle turizmi tarzının hakimiyetinden kaynaklanan bağımlılık ilişkileri olumsuz ekonomik etkilere yol açmaktadır ve turizmin olumlu etkileri büyük ölçüde gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmaktadır (Soyak, 2008:1-5; Çiçek ve Sarı, 2018:1006). Bu kuram çerçevesinde çalışan yazarlara göre, bağımlılık ilişkisinin şiddeti ülkede sunulan turizm hizmetinin türüne ve niteliğine göre değişmekte, özellikle paket tur-her şey dâhil sistemlerde bağımlılık en üst noktaya çıkmaktadır (Soyak, 2011:1; Çiçek ve Sarı, 2018:1006).

Eski sömürgeci ülkeler kitle turizmini kullanarak eski sömürge ülkelerini ve daha önce bu deneyimi yaşamamış az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kendilerine bağımlı kılarak hegemonyaları altına almaya çalışmaktadırlar. Neo-kolonyalizm aracı olarak kitle turizminin etkileri bu çalışmada ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel, emek sömürü olmak üzere dört bölümde incelenmiştir. Ekonomik kolonyalizm olarak da adlandırılan neo-kolonyalizmin aracı olarak kitle turizminin en büyük etkileri ekonomik, müteakiben sosyal ve kültürel alanda olmaktadır.

Ekonomik sömürü

Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde genellikle deniz-kum-güneş turizmine yönelen ve organize tur ağırlıklı, her şey dahil paket tur tarzı pazarlamayı kullanan kitle turizmi büyük ölçüde zengin gelişmiş ülkelerin talep yapıları tarafından şekillendirilmektedir (Soyak, 2011; Soyak, 2013). Kitle turizmi oligopolcü çok uluslu ve yatay ve düşey entegrasyonlarla aşırı derecede güçlenen ve paket turları satan uluslararası yabancı tur operatörlerinin insafı, kontrolü ve baskısı altında bulunmakta olup bunlar tarafından yönlendirilmektedir (Dinç, 1995; Alaeddinoğlu, 2008; Gülbahar, 2009; Arıbaş ve Yürüdü, 2015; Çiçek ve Sarı, 2018). Gelişmekte olan/az gelişmiş ülkeler kitle turizmine yönelik ürünler sunmak, destinasyon ve işletmelerini, ürün ve hizmetlerini bu organizatörlerin isteklerine göre değiştirmek üzere baskıya maruz bırakılmaktadır (Carey, Gountas ve Gilbert, 1997:427; Gülbahar, 2009:172). Bu durumda sunulan ürünler, otantik olmaktan çıkarak, tur operatörlerinin istediği küresel yapıya uygun hale gelmekte ve destinasyon bölgesi turizm gelirlerinden yeterince pay alamamaktadır (Bahçe, 2009:9; Soyak, 2016:51). Bu tur organizatörleri baskı aracı olarak fiyat, koşulları tek taraflı belirleme ve istedikleri destinasyonu tur programına alarak hareketlilik sağlama gibi araçları kullanmaktadırlar (Alaeddinoğlu ve Can, 2007:59). Ayrıca Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar da kitle turizminin gelişiminde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere finansal destek sağlamak ve bu ülkelerin çalışmalarını takip ettiği görülmektedir (Akgün, 2017:9).

Kitle turizminin planlama ve uygulama sürecinde dış baskılara açık olması nedeniyle merkezi hükümetler tarafından kitle turizminin coğrafi eşitsizlikler ve genel gelişim üzerinde uzun vadeli etkileri dikkate alınmamıştır (Tosun vd. 2003:134-135). Bölgeler arası dengesizlikler gelişmiş ülkelerde giderek azalırken, gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır (Tutar ve Demiral, 2007:66). Ayrıca yurt içinde de çoğu zaman turizm gelirin büyük bir kısmı iyi bağlantılara sahip sadece birkaç birey ve aile arasında paylaşılmaktadır (Gössling, 1999).

Kıyı turizmi ile özdeşleşen kitle turizminin önemli bir özelliği de her şey dâhil sistem ile bütünleşmesidir. Özellikle Türkiye'de konaklama işletmelerinde her şey dâhil sisteminin benimsenerek hızla yaygınlaşmasında, tur operatörlerine olan bağımlılık ve konaklama işletmelerinin oda satışlarını büyük bir oranda gerçekleştiren yabancı tur operatörlerinin geliştirdikleri seyahat ürününe uyum sağlanması konusundaki yoğun baskıları ve talepleri önemli rol oynamıştır. Bu operatörler işletmelerden bu sistemi uygulamalarını istemekte, kimi zaman da zorlamaktadırlar

(Üner, Sökmen ve Birkan, 2006; Üner, Sökmen ve Güler, 2007; Üngüren ve Cengiz, 2011; Gümüş vd., 2014). Lüks otellerin ve tatil köylerinin her şey dâhil sistemi insanları otel içlerine hapsetmekte, turistler plaj ve otel arası dar bir alana sıkışmaktadır. Bu nedenle her şey dâhil sistemiyle oluşturulan katma değer çok önemli bir kısmı yabancı işletmelere gitmekte, ulusal ve bölgesel ekonomiler bu sistemden zarar görmektedir (Soyak, 2011:103-106).

Türkiye üzerinde biraz daha yoğunlaşırsa Türkiye büyük ölçüde paket turları içeren, orta gelir düzeyindeki yabancı turistlerin taleplerince biçimlenmiş, birkaç ülkeye yoğunlaşmış, daha çok kıyı turizmine yönelik tatil ve gezi amaçlı turizm tipinin benimsendiği, batı tipi kitle turizmini betimleyen özellikleri barındırmaktadır ve dolayısıyla uluslararası tur operatörlerinin kontrolü altındaki bir turizm yapısı şekillenmektedir. Her şey dâhil paket tur tarzına dayalı olarak konaklama tesisleri de bu yapıyı destekler şekilde biçimlenmiştir. Uygulanan yanlış teşvik politikaları sonucunda bu tesislerde aşırı yatak kapasitesi nedeniyle düşük doluluk oranları oluşmuştur. Bu durum uluslararası tur operatörlerinin kendi kârlarını maksimize etme motifi doğrultusunda ilgili konaklama tesislerine düşük fiyatlar vererek, ülke kaynaklarını sömürdükleri bir turizm tipine kapı açmaktadır (Soyak, 2016:67).

Uluslararası tur operatörleri tarafından ucuz bir turizm ülkesi olarak pazarlanan Türkiye'ye genellikle sanayi devrimini tamamlamış ve güneşi az yağışı bol gelişmiş ülkelerin sanayi sektörü çalışanları, bir diğer ifadeyle orta ve alt sınıftan olanları rağbet etmektedir. Ayrıca yabancı turistler ülke vatandaşlarının ödediğinden daha düşük ücretlerle tatil yapmaktadır. Bu nedenle genel olarak Türk insanının tatile bakış açısı yavaş yavaş değişmekle birlikte henüz tatili lüks bir olgu olarak değerlendirmesi ve yerli turiste sunulan fiyatların yabancılara sunulandan çok daha pahalı olması, otellerin daha çok yabancı turiste hizmet verecek şekilde yapılanmaları ve birçoğunun ekonomik düzeyi yüksek bireylerin yararlanabileceği nitelikte olmaları, turizm işletmeleri ve çalışanlarının yabancı turistlere her konuda öncelik tanımaları ve vatandaşların kendi ülkelerinde ikinci sınıf turist gibi muamele görmekten hoşnut olmamaları nedeniyle her şey dâhil sistemi tercih edenlerin büyük çoğunluğunu yabancı turistler oluşturmaktadır (Menekşe, 2005; Dönmez ve Çakıcı, 2013; Esen, 2013). Bu fakir yabancı turistler Türk turizmini kazanç sağlamayan, daha çok yıpratıp aşındıran, güneşli kıyıları giderek artan yoğunluklarda istila eden bir sömürü eksenine indirgemektedir (Pekin, 2011:13).

Emre'nin (2001; 2007; 2010) bu konuda önemli tespitleri bulunmaktadır. Kendi ülkesinde alt sınıftan bir yabancı turist ülkesinde ulaşamayacağı hizmeti kendisinden daha fazla fiyat ödeyen Türkiye'nin ayrıcalıklı kesimi ile bir arada çok ucuz fiyata Türkiye'de elde edebilmektedir. Türk vatandaşının büyük çoğunluğu da tatmadığı bir cennet nimetine sahip bir ülkede yaşıyor olmakla övünmeyi de sürdürmektedir. Bu durum yeni türden bir kolonyalizm ile tanımlanmaktadır. Turistik kolonyalizm işletmelerde batılı yabancı turist ile ona hizmet eden arasındaki ilişkide kendini göstermektedir. Bu ilişki biçimi yabancıların çok ucuza üstünlük duygularını tadarken yerli halkın ona ucuz iş gücü olarak hizmetçilik sunduğu bir ilişkidir. Kendi ülkesinde sıradan bir yabancı turist tatile gittiği ülkede 19. yüzyıl aristokratlarının gördüğü muameleyi en ucuza ve en iyisini 21. yüzyılda yaşayabilmektedir. Aynı zamanda kültürel değerler batıya göre dizayn edilerek yerli ve otantik olan her şey dejenere edilmektedir.

Turizm sektörünün gelişiminde ulusal ya da uluslararası sermayenin turistik yörelere yönelmesi de etkili olmaktadır (Bozyer, 2008:193). Çok uluslu nitelikteki turizm şirketlerinin Türkiye'yi gözde bir destinasyon olarak ilan etmeleri, Türkiye'ye yönelen yabancı turizm yatırımlarını da arttırmıştır (Gümüş vd., 2014:12). Yabancı yatırımcılar Türkiye'de bazı bölgelerin önemli bir kısmını kontrolüne geçirmiş durumdadırlar (Ersoy, 2017:111).

Yabancı yatırımcılarla birlikte turizmin geliştiği önemli bölgelerde uluslararası kuruluşlarla iyi ilişkilere sahip sınırlı sayıda sermaye sahiplerinin de kontrolünün bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu şekilde ekonomik pastadan sadece küçük bir azınlık faydalanmakta turizmin getirileri sektörde yatırım için sermayeye sahip sınırlı sayıda insanın elinde toplanmışken, toplumun özellikle kırsal bölgelerde yaşayan yoksul tabakası turizmin en başta ekonomik faydasından mahrum kalmaktadır (Arslan, 2016: 26).

Kitle turizminin ekonomik faydalarının beklentilerinin altında kaldığı ve gelirin önemli bir kısmının yurt dışına sızdığı bazı çalışmalarda verilen rakamlarla somutlaştırılmaktadır. Urry'e (2009: 105) göre gelişmekte olan dünyadaki turizm yatırımlarının büyük bir bölümü ABD ya da Batı Avrupa merkezli büyük şirketler tarafından gerçekleştirildiğinden, turist harcamalarının büyük bir kısmı ilgili şirketlerin kasasına akmakta, fiyatların ancak % 20 ila % 60'lık kısmı ev sahibi ülkelerde kalmaktadır. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre ise gelişmekte olan ülkelerde harcanan her bir turist dolarının % 55'i gelişmiş ülkelere akmaktadır (Erdoğan ve Yağcı, 2002:9). Türkiye ile ilgili olarak ise bir yabancı turistin Türkiye'ye tur paketini satın alma bedeli olarak ödediği fiyatın % 60'ı yabancı tur operatörleri ile uçak şirketleri arasında paylaşılmaktadır (Aymanıuy, 2001:116). Ünlüöner vd. (2011:799) tarafından yapılan çalışmada da 1996 yılı itibariyle Türkiye'nin turizm gelirlerindeki sızıntıların oranı % 38.6 olarak hesaplanmıştır. İthalat sızıntılarının gelire oranı % 10.39, geciktirici sızıntıların (vergiler ve tasarruflar) gelire oranı ise % 28.2 olarak tespit edilmiştir.

Çevresel sömürü

Kitle turizminin en büyük olumsuz etkileri çevreye olmaktadır. Genellikle gelişmiş ülkeler çevreye zarar veren işletmeleri ülke dışında gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kurma eğilimi göstermektedirler. Her ne kadar turizm bacasız sanayi olarak adlandırılırsa da çevreye büyük zararlar vermektedir. Gelişmiş ülkeler özellikle alt ve orta sınıftan bilinçsiz tüketicilerin kendi çevrelerini kirletmelerini önlemek ve bu vatandaşlarının kitle turizmi kapsamında dinlenmelerini sağlamak amacıyla diğer ülkelerde kitle turizmine yönelik yatırımlar yapmaktadırlar. Yatırım yapılan turistik bölge bir süre kullanıldıktan sonra ise fiziksel çevresinin kirlendiğini öne sürerek belli başlı tur operatörleri buraları kataloglarından çıkarırlar. Kirlenen çevrenin maliyeti ise turist kabul eden ülkenin omuzlarına yüklenir.

Ayrıca kitle turizmi kapsamında etrafı tellerle ve duvarlarla çevrili lüks konaklama tesisleriyle kıyıların işgal edilmesi bölge insanının bu bölgelerden faydalanamamasına neden olmaktadır. Esasen Anayasa ve Kıyı Kanununa göre kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelik kamu yararının gözetilmesi (Erüz ve İsmail, 2017:564) olmalı ve kıyıların eşit bir şekilde faydalanılmak üzere tüm halka açık olması gerekmektedir.

Sosyal ve kültürel sömürü

Turizm özellikle ekonomik açıdan düşük yaşam standartlarına sahip az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin insanları ve kültürleri üzerinde, gelişmiş ülkelerin toplumsal yapılarının bir etkisi olduğu genel kabul gören bir konudur (Barutçugil, 1989:73; Gürbüz, 2002:53; Tayfun, 2002:2). Gelişmiş olan ülkelere gelen turistler, kendi ülkelerinin değerlerinin taşıyıcısı durumundadırlar. Bu şekilde turizm, gelişmiş toplumların değerlerini, kültürlerini, davranış kalıplarını ve örgütsel yapılarını az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlara tanıtmakta, yayarak etkilemekte ve evrenselleştirmektedir (Bal, 1995:36; Alaeddinoğlu, 2007:2; Doğan ve Üngüren, 2010:397; Ersoy, 2017:36-37).

Bu evrenselleştiirmeyle birlikte, turizmin ev sahibi toplum üzerinde meydana getirdiği birtakım olumsuz etkiler vardır (Mcintosh ve Goeldner, 1990:183-184).

Kültürel yayılma daha çok turistlerden yerel halka yönelik olarak gerçekleşmektedir (Lea, 1988:70). Özellikle gelişmiş bir ülkeden az gelişmiş bir bölgeyi ziyaret eden turist gıpta edilecek biri olarak görülmekte ve yerel halk turistlerin kendilerinden her konuda üstün olduğunu düşünerek onlar gibi davranmaya ve yaşamaya çalışmaktadır (Korkmaz, 1990:410; Ersoy, 2017:112). Böylece yerel halk turistler gibi yaşamaya başladığında turistlerin gittikleri bölgedeki yerel halkın kültürü, düşünüş ve davranışları, giyimleri, hayat tarzları, kişisel ilişkileri ve tüketim davranışları etkilenmekte ve kültürel yozlaşma başlamış olmaktadır (Tayfun, 2002:2; Doğan ve Üngüren, 2010:401). Yapılan araştırmalar kültür değişmelerinin daha çok bir kültürün mensuplarının kendilerini karşıdakilerden daha aşağı gördükleri oranda meydana geldiğini ve yerel halkın yabancı kültürün daha çok prestij oluşturan dış görünüşlerine önem verdiklerini göstermektedir (Doğan ve Üngüren, 2010:401). Yabancıya atfedilen prestij, yerli halkta hızla turiste benzeme arzusunun kamçılanmaktadır ki, böylece kültürel kirlenme oluşmaktadır (Berber, 2003:215). Bu durum özellikle konuklarla kişisel ilişki içine giren otel ve lokanta çalışanlarının davranışlarında göze çarpmaktadır (Civelek, 2010:334). Turist ve halkın ekonomik, eğitim ve kültür düzeylerinde büyük farklar olması halinde sosyal değişim çok daha fazla olmaktadır (Korkmaz, 1990:411; Demircioğlu, 1997:137). Nitekim birçok insan bu değişimin farkına bile varamamakta ve savunucusu durumuna gelmektedir.

Turizm faaliyeti sonucunda baskın, güçlü olan zayıf olan kültürü asimile edebilmektedir. Baskın kültürler dünya ulusları üzerinde egemenlik kurarak tek tipleştirme ve tek kültürlülüğe gitme konusunda farklı kültürleri kendi hegemonyaları altına almaktadırlar. Turizm, kitle turizmine ne kadar çok dönüşürse, yerel kültüre etkileri de o kadar derin ve her turistin ev sahibi topluma uyumu da o kadar zor olmaktadır (Berber, 2003:215; Baykan, 2007:57; Camgöz ve Dinçer, 2017:291). Kitle turizmi ile turistler gittikleri her yerde dil, kültür, tarih, mimari ve doğayı silerek yok etmekte ve sırf turistlerin beğenisine göre yerel değerler, danslar ve mekânlar yeniden oluşturulmaktadır.

Turistin tatil ortamında sergilediği davranış ve kişilik özelliği turistlerin yerel geleneklere saygı ve nezaket göstermeyerek, görgü kurallarını yok sayarak yerel kültür üzerinde olumsuz etkide bulunmalarına neden olmaktadır ve turistler gittikleri yörelerin kutsal saydığı birçok alanı bile kirletebilmektedir (Mckercher ve Cros, 2002:60-61).

Emek sömürüsü

Kitle turizmi yaygınlaştıkça yerel halk daha çok hizmet eden durumunda kalmıştır (Ersoy, 2017:111). Kitle turizmi olgunlaştıkça genellikle yerel halkın çoğu mülkiyetlerini dışarıdan gelen spekülörlere satmakta ve halk çiftçilik, ormancılık, hayvan otlatma, madencilik ve av gibi geleneksel yaşam biçimlerinden yoksun kalmaktadır. Bir iki aile ve dünyadaki çok özel birkaç yer dışında, yerel sakinler için nispeten çok az iş alanı oluşturulmakta, yerel halk çoğu zaman turizmden ya hiç fayda sağlamamakta ya da çok az fayda sağlamakta ve turizm sektöründe işçi olarak çalışmak zorunda kalmaktadır (Ashley, Boyd ve Goodwin, 2000:3; Erdoğan, 2010:75).

Kitle turizmde turizm çalışanları ve yerel halka düşen pay genellikle girişimcilikten ziyade çalışmaya yönelik fırsatlar (Çiçek ve Sarı, 2018:1003), yönetim kademesindeki yüksek ücretli işlerde yabancıların çalışmasına rağmen çok az veya hiç kalifiye olmayan, bir beceri gerektirmeyen ve düşük seviyede ücret verilen işler (Samy, 1975; Stringer, 1994), geçici süreli mevsimsel istihdam, çalışma saatlerinin fazla olması, yorucu ve ağır çalışma koşulları

(Akıncı ve Kasalak, 2016:176) olmaktadır. Çalışanların sosyal ve iş güvencelerinin olmaması, sektörde çalışarak emekliliğin neredeyse imkansız olması, turizm alanında kariyer planı yapamamaları, sektöre geçici istihdam alanı olarak bakmaları, ilk fırsatta sektör değiştirmeleri ve mecbur kalmadıkça sektöre dönmemeleri (Öztürk, 2018:1-12), eğitim düzeyinin düşük olması ve çoğunluğunun turizm eğitimi almamış olması (Yanardağ ve Avcı, 2012) da diğer sorunlardır. Bu nedenle de turizmde oluşturulan iş imkanı ile yerel halkın yaşam standartlarının artırılması arasında anlamlı bir korelasyon olduğu şüphelidir (Erdoğan ve Yağcı, 2002:8).

Turizm eğitimi anlamında çok yol alınmasına rağmen, sektör kazanç politikası gereği vasıfsız emeği kullanmaya devam etmektedir (Çiçek ve Sarı, 2018:1007). Sosyal nitelikteki diğer bir olumsuz etki de, turistik tesislerde hizmet veren kişilerin kendilerini köle gibi hissetmeleridir (Erkut, 2005:20). Turizm görevlerinin yerel halk tarafından aşağılanması ve bir çeşit köle olarak algılanması, görevlilerin işlerine ve dolayısıyla turistlere karşı olumsuz bakmalarına neden olabilmektedir. Bu doğrultuda Wildes'in (2004) garsonluk mesleğinde çalışanlar üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, garsonluk mesleğinin, çalışanlar tarafından toplum gözünde aşağılayıcı bir meslek olarak görüldüğü algısının yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmada, işin karakteristiğine bağlı bahşis isteme-verme ilişkisinin bir tür modern köle-efendi diyalektiğini yansıttığı ve bu senaryo başta olmak üzere garsonluk mesleğine yüklenen olumsuz etiketlerin/damgalamaların bir sonucu olarak araştırmaya katılanların mesleği bırakma ve başkalarına tavsiye etme niyetlerinin düşük olduğu sonucu elde edilmiştir.

Genel olarak kitle turizmi neo-kolonyalizm aracı olarak kullanıldığında yerel halk tarafından yabancı turistlerin daha medeni ve modern, kültürlerinin daha üstün ve ileri olarak algılanması, onların bilgi ve görgülerinden daha fazla yararlanılması düşüncesinin oluşması gibi sonuçların doğacağı düşünülmektedir (Goering, 1990; Emre, 2010; Uyanık, 2011; Ersoy, 2017; Bulut ve Gülcan, 2018). Bununla birlikte kitle turizminin geliştiği bölgelerde kıyı alanlarının tesisler ve turistler tarafından resmen işgali ve doğal güzelliklerin sömürüsü (Erdoğan ve Erdoğan, 2005; Bozyer, 2008; Fırıncı, 2017), yöre halkının hemen hemen her alanda isteyerek ve gönüllü olarak yabancı turistleri taklit etmeye başlaması (Holloway, 1994; Weaver ve Lawton, 2007; Civelek, 2010; Ersoy, 2017), yabancıların turistik bölgelerde mülkiyet sahibi olma eğilimleri (Kösebalaban, 1996; Ashley vd., 2000; Townsend, 2008; Kızılırmak, 2011), kazananın yerel işletmelerden ziyade bölge dışından gelen büyük işletmelerin olması (Hall, 1994a; Sorokin, 1997; Kempadoo, 1999; Bahçe, 2009; Soyak, 2011; Soyak, 2016), turizmin yerel kuruluşlardan ziyade uluslararası kuruluşlar tarafından yabancı turistlerin istekleri doğrultusunda yönlendirilmesi (Tosun vd., 2003; Pekin, 2011; Soyak, 2011; Soyak, 2013; Gümüş vd, 2014; Soyak, 2016), artan yabancı yatırımlar (Urry, 2009; Gümüş vd., 2014; Ersoy, 2017), hemen hemen her türlü mal ve hizmetin yabancı turistlerin istediği gibi dizayn edilmesi (Emre, 2010), özellikle orta veya az gelirli yerli turistlerin ve halkın ihmal edilmesi (Menekşe, 2005; Dönmez ve Çakıcı, 2013; Esen, 2013), yabancı turistlerin dilinin turistik bölgede etkinliğinin artması (Emre, 2010; Uyanık, 2011), yöre halkının genellikle düşük gelirli ve ağır işlerde çalışması (Samy, 1975; Stringer, 1994; Akıncı ve Kasalak, 2016), turistik bölgede yabancı ülkelere ait yapıların daha fazla önem kazanması (Cheer ve Reeves, 2015) gibi sorunlar gündeme gelebilmektedir.

Çalışma kapsamında toplum katılımı düzeyine, kitle turizminin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik yerel halkın algılarının toplam (genel) etkiye yönelik algılarını etkileyeceği, toplam (genel) etkiye yönelik

alguların da yerel halkın kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımına yönelik düşüncelerini şekillendireceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H₅: *Yerel halkın toplam (genel) etkiye yönelik alguları kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımına yönelik düşüncelerini pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkiler.*

YÖNTEM

Araştırma Alanı

Çalışmada araştırma alanı olarak Muğla iline bağlı Bodrum ilçesi seçilmiştir. Bodrum Türkiye’de kıyı turizminin hâkim olduğu en popüler turistik destinasyonlardan birisidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019) son 10 yıllık (2009-2018) yabancı ziyaretçi istatistikleri dikkate alındığında; Türkiye’ye son 3 yıl hariç en çok ziyaretçinin geldiği ülkeler sırasıyla Almanya, Rusya ve İngiltere olmuştur. 2016 yılında bu sıra Almanya, Gürcistan, İngiltere; 2017 yılında Rusya, Almanya, İran; 2018 yılında ise Rusya, Almanya, Bulgaristan olarak gerçekleşmiştir. İngiltere 2017 yılında altıncı, 2018 yılında ise dördüncü sırada yer almıştır.

Dünya kolonyalizm tarihinde Fransa ve İngiltere sürekli rekabet ve mücadele hâlinde olmuşlardır (Uygur ve Uygur, 2013:274). Bu iki ülke kolonyalizm tarihi denildiğinde en önde gelen ülkeler olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana da yeni dönemde ABD öne geçmiş ve konuya aynen İngiliz ve Fransızların geleneksel görüş açıları ile yaklaşmıştır (Said, 1998:15-16). Ancak bu neo-kolonyalizm döneminde İngiltere ve Fransa’nın faaliyetlerini sonlandırdığı anlamına gelmemektedir. Türkiye’de turizm gelen yabancı ziyaretçilere göre bir başka ifadeyle talebe göre kurgulanmakta ve uluslararası turizmde Avrupa pazarına olan bağımlılık dikkat çekmektedir. Bunların hepsi birlikte değerlendirildiğinde İngiltere’den gelen turistlerin yoğun olarak tercih ettiği bir destinasyona odaklanması gerektiği düşünülmüştür.

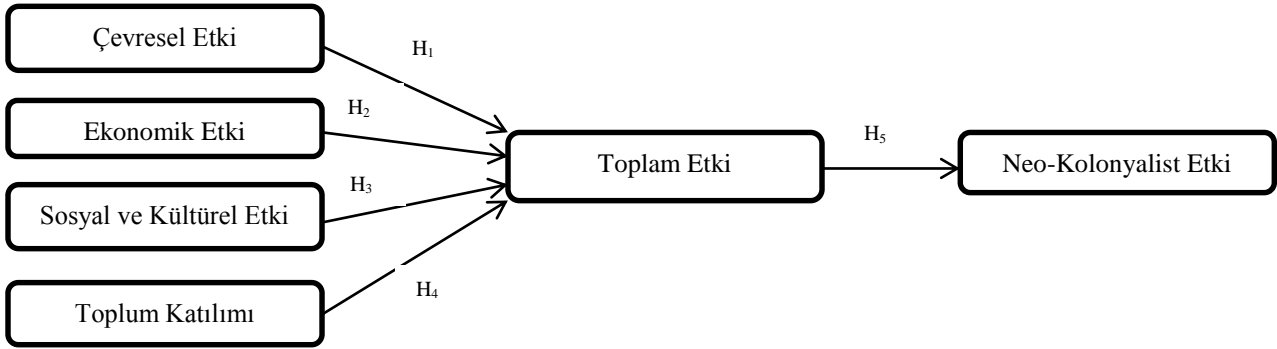
Türkiye’ye gelen İngilizlerin son 10 yıl içerisinde tercih ettikleri destinasyonlar incelendiğinde Muğla ilinin başı çektiği tespit edilmiştir (Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019). 2018 yılında Türkiye’ye gelen 2.2 milyon İngiliz turistin çoğunluğu (% 46’sı) Muğla ilini tercih etmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019; Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019). Muğla ili 2018 yılı turizm işletme ve belediye belgeli tesislerde konaklama istatistikleri dikkate alındığında ise ilk iki sırayı Marmaris ve Bodrum ilçeleri almaktadır. 2018 yılında 2.1 milyon tesise geliş sayısının yaklaşık % 80’i bu iki ilçede gerçekleşmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019). Bu ilçeler tesisleşme bakımından da ilk iki sırada yer almakta olup, Bodrum tesisleşme bakımından daha öndedir. Muğla ilinde bulunan turizm işletme belgeli 419 konaklama tesisinin 123’ü Marmaris, 164’ü Bodrum’da olmak üzere toplam 287’si (% 69’u) bu ilçelerde bulunmaktadır (TÜROB, 2019). Bu bulgular doğrultusunda araştırma alanı için Bodrum ilçesi en uygun destinasyon olarak tercih edilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırma modeli Şekil 1.’de görüldüğü üzere kitle turizminin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri, toplum katılımı düzeyi, toplam (genel) etki ve neo-kolonyalist etkileri arasındaki ilişkinin analiz edilmesini tanımlamaktadır. Alanyazın taramasında hipotezlerin geliştirilmesi sürecinde ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere kitle turizmi gelişme gösterdiği bölgelerde ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel olmak üzere üç temel boyutta

olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Kitle turizminin bu etkilerinden en fazla etkilenen yerel halktır. Yerel halkın kitle turizminin etkilerine ilişkin algı ve tutumlarına yönelik yapılan araştırmalarda da ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel olmak üzere üç unsur dikkate alınmaktadır. Yerel halkın kitle turizminin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları ise genel olarak kitle turizmini olumlu ya da olumsuz faydalı veya zararlı olarak değerlendirdikleri toplam (genel) etkisine ilişkin algıları üzerinde etkiye sahiptir. Ayrıca yerel halkın turizm gelişiminde planlama ve uygulama aşamalarına aktif bir şekilde katılımı, yerel halka eşit fırsatların sağlanması, turizmin çıktılarında adaletli bir şekilde pay alabilmesini ifade eden “toplum katılımı” düzeyi de toplam (genel) etkiye yönelik algıları üzerinde etkiye sahip olmaktadır.

Model üzerinde de görülebileceği üzere çalışma kapsamında ilgili alanyazın doğrultusunda önerilen hipotezlere göre yerel halkın kitle turizminin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları ile toplum katılımına yönelik düşüncelerinin toplam (genel) etkiye yönelik algılarını, toplam (genel) etkiye yönelik algılarının ise kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımına yönelik düşüncelerini etkileyeceği beklenmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Ölçme Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Alanyazın taraması sonucunda geliştirilen anket üç bölüm ve toplam 77 sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların sosyal ve demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla ankette yer alan 6 soru dışında toplam 71 ifadeden oluşan iki ölçeğe ilişkin bilgiler ve geliştirilirken faydalanan alanyazın kaynakları Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ölçekler ve Alanyazın Kaynakları

Ölçekler	Faydalanan Kaynaklar
Kitle Turizmi Etki Ölçeği (43 ifade) (ölçek 1-5) (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum)	
Çevresel Etkiler (16 ifade)	Issı (1989), Korkmaz (1990), Arslan (1995), Mckercher ve Cros (2002), Bahar (2003), Cengiz ve Kırkbir (2007), Dal ve Baysan (2007), Ovalı (2007), Yıldız (2007), Bertan (2009), Naycı (2009), Kızılırmak (2011), Güçer vd. (2015), Karacan vd. (2015)

Tablo 1. Ölçekler ve Alanyazın Kaynakları (Devamı)

Sosyal ve Kültürel Etkiler (15 ifade)	Middleton (1988), Mathieson ve Wall (1989), Holloway (1994), Emekli (2001), Mckercher ve Cros (2002), Avcıkurt (2003), Berber (2003), Tayfun ve Kılıçlar (2004), Andereck vd. (2005), Durgun (2006), Bozyer (2008), Ersoy (2017), Ünlüönen ve Özekici (2017)
Ekonomik Etkiler (8 ifade)	Holloway (1994), Gössling (1999), Jurowski ve Brown (2001), Kuter ve Ünal (2009), Biçici (2013), Claveria ve Torra (2014), Sağır vd. (2017), Yıldırım ve Deniz (2018)
Toplam Etki (2 ifade)	McCool ve Martin (1994), Yoon vd. (2001), Cengiz ve Kırkbir (2007), Türker ve Türker (2014), Türkmen ve Dönmez (2015)
Toplum Katılımı (2 ifade)	Taşçı vd. (2013), Sharifuddin vd. (2015)
Neo-Kolonyalist Etki Ölçeği (28 ifade) (ölçek 1-5) (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum)	
Ekonomik Sömürü (12 ifade)	Hall (1994a), Kösebalaban (1996), Sorokin (1997), Kempadoo (1999), Ashley vd. (2000), Tosun vd. (2003), Menekşe (2005), Townsend (2008), Bahçe (2009), Urry (2009), Emre (2010), Kızılırmak (2011), Pekin (2011), Soyak (2011), Dönmez ve Çakıcı (2013), Esen (2013), Soyak (2013), Gümüş vd. (2014), Cheer ve Reeves (2015), Soyak (2016), Ersoy (2017)
Sosyal ve Kültürel Sömürü (10 ifade)	Goering (1990), Holloway (1994), Weaver ve Lawton (2007), Civelek (2010), Emre (2010), Uyanık (2011), Köletavitoğlu (2013), Ersoy (2017), Bulut ve Gülcan (2018)
Çevresel Sömürü (4 ifade)	Erdoğan ve Erdoğan (2005), Bozyer (2008), Fırıncı (2017)
Emek Sömürüsü (2 ifade)	Samy (1975), Stringer (1994), Akıncı ve Kasalak (2016)

Birinci bölümde yerel halkın kitle turizminin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri, toplam (genel) etkileri ve toplum katılımı düzeyine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla bir adet 5'li Likert Ölçeği (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum) yer almıştır. Belirlenen amaç doğrultusunda ölçekte yer alan 43 ifade katılımcıların ifadelerine verdikleri cevapların birbirini etkilemesini önlemek amacıyla karışık bir şekilde verilmiştir. Ayrıca ölçekte yer alan 31 ifade olumsuz iken 12 ifade olumlu yargı içerecek şekilde ölçekte yer almıştır. Veriler istatistik programına girilirken 12 ifade ters kodlama yapılarak girilmiştir.

Anketin ikinci bölümünde yerel halkın neo-kolonyalizm aracı olarak kitle turizminin etkilerine (çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel sömürü ve emek sömürüsü) ilişkin algılarını belirlemek amacıyla bir adet 5'li Likert Ölçeği (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum) yer almıştır. Belirlenen amaç doğrultusunda ölçekte yer alan 28 ifade katılımcıların ifadelerine verdikleri cevapların birbirini etkilemesini önlemek amacıyla karışık bir şekilde verilmiştir.

Anketin üçüncü bölümünde ise katılımcıların sosyal ve demografik özelliklerinin ortaya konulması amacıyla 6 adet soru yer almıştır. Bu kapsamda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir ve mesleklerine ilişkin veriler elde edilmiştir.

Anket geliştirme sürecinde oluşturulan anket öncelikle turizm alanında uzman üç akademisyenin görüşüne sunulmuş, akademisyenler tarafından ankette yer alan ölçeklerdeki bazı ifadelerin fazlaca anlaşılamayabileceği değerlendirilmiş ve alınan tavsiyeler doğrultusunda bir takım düzeltmeler yapılarak anket ön deneme için hazır hale getirilmiştir. Ön deneme için hazırlanan anket araştırmanın yapılmaya başlandığı tarihten bir hafta önce hedef kitleye uygun olarak seçilen 103 kişiye uygulanmıştır. Pilot test sonucunda yapılan güvenilirlik ve geçerlik analizleri ile ölçeklerde yer alan ifadelerin hiç birinin ölçeklerden çıkarılmasına gerek görülmemiş, ancak anketin uygulandığı esnada katılımcıların bazı soruları cevaplamada net olarak anlaşılmasından kaynaklı zorlandıklarının görülmesi, anketlerin analizi esnasında ise anket formunda yer alan bazı soruların cevaplanma oranlarının düşük olduğunun tespit edilmesi nedeniyle, yeterince anlaşılmadığı değerlendirilen bu soruların üzerinde tekrar çalışılmış ve cevaplanma oranlarını artırmak üzere ifade tarzlarında bazı düzeltmeler yapılarak ankete son şekli verilmiştir.

Örnekleme

Araştırmanın evrenini Bodrum ilçesinin yerel halkı oluşturmaktadır. Yaz aylarında Bodrum'un nüfusunun 1 milyonun üzerine çıktığı bilinmekle birlikte Türkiye İstatistik Kurumu (2018) adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Bodrum ilçesinin nüfusu 171.850'dir. Bu kapsamda evren büyüklüğü (171.850) dikkate alındığında Yamane'nin (2001) geliştirdiği formül kullanılarak bu çalışmada örneklem büyüklüğü için en az 383 kişi hedeflenmiştir.

Araştırma 01-09 Ağustos 2018 tarihleri arasında yapılmıştır. Milas-Bodrum Havalimanını Bodrum'a bağlayan D 330 kara yolu Bodrum'u ikiye ayırmaktadır. Karayolunun sol tarafı turizm bakımından gelişmemiş bakir bölgeler iken yolun sağ tarafı turizm yoğun bir bölgedir. Bu nedenle çalışma turizm yoğun olan Bodrum Merkez ve yakın çevresi, Turgutreis, Akyarlar, Gümüşlük, Torba, Gündoğan, Göltürkbükü turizm merkezlerinin en yoğun bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu tarihler arasında araştırmacılar tarafından anketi cevaplamayı kabul eden katılımcılarla yüz yüze görüşülerek toplam 1.000 anket formunun doldurulması sağlanmıştır. Uygulanan anketler sonucunda geçerli olan 873 anket değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında ankete katılan yerel halkın sosyal ve demografik özelliklerine verilen cevapların analizi maksadıyla sıklık ve yüzde analizlerini içeren betimleyici istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır. İki adet ölçekte yer alan ifadelere verilen cevapların analizlerinde ise aritmetik ortalama ve standart sapma analizlerini içeren betimleyici istatistiksel metotlar yanında Şekil 1.'de gösterilen modelde yer alan hipotezlerin test edilmesi maksadıyla regresyon analizi kullanılmıştır. Ölçme aracından elde edilmiş ölçümlerin güvenilirliği Cronbach alfa ölçüm güvenilirliği kestirim yöntemi ile, ölçümlerin kullanımlarının ve önerilen yorumlarının geçerliği ise faktör analizi ile belirlenmiştir. Anket verilerinin çözümlenmesinde istatistik paket programından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Sosyal ve Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Katılımcıların sosyal ve demografik özellikleri Tablo 2.'de sunulmuştur. Araştırmaya katılanların çoğunluğunu erkek (% 65.9), 18-27 yaş aralığında (% 33.9), bekar (% 47.8), lise mezunu (% 40.6), aylık 5.001 TL. ve üstü gelire sahip (% 17.3) ve mesleği turizmci olanlar (% 40.3) oluşturmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyal ve Demografik Özellikleri

Özellikler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	276	31.6
	Erkek	575	65.9
	Cevapsız	22	2.5
	Toplam	873	100
Yaş	18-27	296	33.9
	28-37	256	29.3
	38-47	163	18.7
	48 ve üstü	94	10.8
	Cevapsız	64	7.3
	Toplam	873	100
Medeni Durum	Evli	395	45.2
	Bekar	417	47.8
	Diğer	40	4.6
	Cevapsız	21	2.4
	Toplam	873	100
Eğitim Durumu	Okuryazar	15	1.7
	İlkokul veya ortaokul	131	15
	Lise	354	40.6
	Üniversite	325	37.2
	Lisansüstü	23	2.6
	Cevapsız	25	2.9
	Toplam	873	100
Hanehalkı Toplam Aylık Gelir Durumu	2.000 ve altı	109	12.5
	2.001-3.000	140	16
	3.001-4.000	132	15.1
	4.001-5.000	122	14
	5.001 ve üstü	151	17.3
	Cevapsız	219	25.1
	Toplam	873	100
Meslek	Kamu çalışanı	155	17.7
	Turizmci	352	40.3
	Esnaf	176	20.2
	Öğrenci	47	5.4
	Emekli	21	2.4
	Çalışmıyor	34	3.9
	Diğer	48	5.5
	Cevapsız	40	4.6
Toplam	873	100	

Kitle Turizminin Etkilerine İlişkin Bulgular

Kitle turizminin etkilerini belirlemek amacıyla oluşturulan ölçekten elde edilmiş ölçümler Tablo 3.'te sunulmuştur. Yapılan güvenilirlik ve geçerlik analizleri sonucunda toplam 7 madde (*mal ve hizmetlerin fiyatlarında artışa sebebiyet vermektedir, doğal çevreye zarar vermektedir, özellikle kıyı bölgelerinde aşırı ve çarpık kentleşmeye sebep olmaktadır, bölgede ithal malı kullanımını arttırmaktadır, yöreye özgü el sanatları ve kültürel öğelerin seri üretime geçilerek özgünlüğünün kaybolmasına ve fazlaca ticarileşmesine sebep olmaktadır, yöreye bulaşıcı hastalıkları getirmektedir, genel olarak yöre için yararlı bir sektördür.*) ölçekten çıkartılmıştır. Ölçek için Cronbach alfa ile hesaplanan ölçüm güvenilirliği katsayısı 0.887'dir. Ölçek KMO ve Bartlett Test sonuçlarına göre (KMO \geq 0.50, p<0.01) veri seti faktör analizi için uygundur. Faktör analizinde özdeğer istatistiği (eigenvalue) 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak belirlenmiştir. Ölçekte özdeğeri 1'den büyük olan 9 faktör söz konusudur. Ölçekte faktörlerin toplam açıklanan varyansı % 60.452 olarak belirlenmiştir. Katılımcılar genel olarak kitle turizminin doğal ve sosyal

çevre etkilerine olumsuz bakmakta olup, ekonomik etkilerine olumlu bakmaktadırlar. Katılımcılar en çok kalabalık ve trafik sıkışıklığından şikâyetçi olmuşlardır. Bunun aksine genel olarak kitle turizminin yöre halkına ve küçük işletmelere ekonomik fayda sağladığını ve yörenin kalkınmasına katkı yaptığını düşünmektedirler.

Kitle turizminin neo-kolonyalist etkilerini belirlemek amacıyla oluşturulan ölçekten elde edilmiş ölçümler Tablo 4.'te sunulmuştur. Yapılan güvenilirlik ve geçerlik analizleri sonucunda ölçekten herhangi bir madde çıkartılmamıştır. Ölçek için Cronbach alfa ile hesaplanan ölçüm güvenilirliği katsayısı 0.854'tür. Ölçek KMO ve Bartlett Test sonuçlarına göre ($KMO \geq 0.50$, $p < 0.01$) veri seti faktör analizi için uygundur. Faktör analizinde özdeğer istatistiği (eigenvalue) 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak belirlenmiştir. Ölçekte özdeğeri 1'den büyük olan 7 faktör söz konusudur. Ölçekte faktörlerin toplam açıklanan varyansı % 52.826 olarak belirlenmiştir. Katılımcılar genel olarak kitle turizminin neo-kolonyalist etkilerini hissetmektedirler. Katılımcılar özellikle Bodrum'da turizm sektöründe kazananın yerel işletmelerden ziyade bölge dışından gelen büyük işletmeler olduğunu ve yabancı turistlerin kendi ülkelerinde olduğu gibi çok rahat hareket ettiklerini düşünmektedirler. Bununla birlikte yöre halkı genellikle gelen yabancı turistlerin kültürlerinin kendi kültürlerinden daha üstün olduklarına katılmamaktadırlar.

Hipotezlerin Testi

Hipotezler regresyon analizi ile test edilmiştir. Öncelikle kitle turizminin etkilerini oluşturan doğal ve sosyal çevre, kültürel, suç algısı, ekonomik, yapay çevre, toplum katılımı, tüketim alışkanlığı ve etkinlik değişkenleri (bağımsız değişkenler) ile toplam etki (bağımlı değişken) değişkeninin birlikte aynı anda regresyon analizine dâhil edilip edilemeyeceği, bir başka ifadeyle aralarındaki ilişkinin çoklu doğrusal regresyon analizi ile test edilip edilemeyeceği analiz edilmiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizinin kullanımında karşılanması gereken en önemli ön koşullar bağımlı değişkenin normal bir dağılıma sahip olması ve bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı (multicollinearity) probleminin olmamasıdır. İstatistik paket programı vasıtasıyla bağımlı değişkene (toplam etki) ilişkin oluşturulan histogramda bağımlı değişkenin yaklaşık olarak normal bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Kitle Turizminin Etkilerine Yönelik Ölçümler

Ölçek	\bar{x}	Standart Sapma	Faktör Yükleri	Güvenirlik Katsayısı
<i>Kitle Turizmi Etkileri Ölçeği</i>	3.30	0.51		.887
<i>Faktör-1 Doğal ve Sosyal Çevre</i>	3.71	0.82		.912
Çevre kirliliğine sebep olmaktadır.	3.75	1.28	.482	
Kötü alışkanlıkları (sigara, alkol, uyuşturucu kullanımı vb.) arttırmaktadır.	3.60	1.35	.439	
Aşırı kalabalığa sebebiyet vermektedir.	3.94	1.21	.635	
Çöp, katı ve sıvı atık problemine sebebiyet vermektedir.	3.79	1.22	.618	
Kamu hizmetlerinin (eğitim, sağlık, ulaşım vb.) yürütülmesinde yoğunluktan dolayı aksaklıklara sebebiyet vermektedir.	3.57	1.33	.554	
Aşırı yapılaşma sebebiyle verimli tarım arazilerini tahrip etmektedir.	3.65	1.26	.730	
Yerel gelenek ve göreneklerin aşırı ticarileşmesine yol açmaktadır.	3.55	1.21	.487	
Betonlaşma ile kıyı bölgelerinde bozulmalara sebebiyet vermektedir.	3.85	1.21	.708	
Yerel yönetimin yetersiz kalmasına ve çeşitli altyapı sorunlarına (çöp, kanalizasyon, çevre, yollar vb.) sebebiyet vermektedir.	3.79	1.30	.709	
Hava kirliliğine sebep olmaktadır.	3.35	1.32	.466	
Ormanlık ve yeşil alanların tahribine sebep olmaktadır.	3.77	1.24	.641	
Gürültüye sebep olmaktadır.	3.69	1.26	.614	
Deniz kirliliğine sebep olmaktadır.	3.74	1.26	.685	
Trafik yoğunluğuna sebep olmaktadır.	4.08	1.19	.705	
Su kirliliğine sebep olmakta ve içilebilir su kaynaklarının kalitesini azaltmaktadır.	3.76	1.24	.653	

Tablo 3. Kitle Turizminin Etkilerine Yönelik Ölçümler (Devamı)

Faktör-2 Kültürel	3.22	0.96		.825
Toplumun ahlaki yapısını tehdit etmektedir.	3.30	1.36	.568	
Yöre halkının manevi değer ve inanç yapısı üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır.	3.15	1.32	.710	
Yöre halkının kültür, gelenek ve göreneklerinin olumsuz yönde değişmesine yol açmaktadır.	3.30	1.29	.611	
Yöre halkının giyim ve yaşam biçimini olumsuz yönde etkilemektedir.	3.18	1.32	.775	
Aile bağlarını zayıflatarak insanların aile ve evlilik hayatını olumsuz etkilemektedir.	3.30	1.38	.711	
Türkçe'nin bozulmasına ve yeterince kullanılmamasına sebep olmaktadır.	3.08	1.38	.707	
Faktör-3 Suç Algısı	3.70	1.03		.504
Bölgeye olan göçü arttırmaktadır.	3.93	1.19	.570	
Bölgede suç oranını arttırmaktadır.	3.49	1.27	.491	
Faktör-4 Ekonomik	2.37	0.87		.677
İşsizliği önemli derecede azaltmamaktadır.	2.51	1.24	.656	
Yöre halkına ve küçük işletmelere ekonomik fayda sağlamamaktadır.	2.29	1.21	.692	
Bölgeye yapılan yatırımları arttırmamaktadır.	2.34	1.20	.689	
Yörenin kalkınmasına katkı yapmamaktadır.	2.30	1.81	.542	
Faktör-5 Toplam Etki				
Zararları yararlarından daha fazla olan bir sektördür.	3.14	1.31	.570	
Faktör-6 Yapay Çevre	2.81	0.85		.570
Daha fazla yeşil alan, park, dinlenme ve eğlence alanlarının açılmasını sağlamamaktadır.	2.96	1.34	.490	
Yaşam standartlarını belirgin düzeyde yükseltmemektedir.	2.62	1.22	.621	
Farklı, yöreye özgü ve şehrin dokusuna uygun mimari yapılaşmayı sağlamamaktadır.	2.82	1.29	.564	
Tarihi ve kültürel dokular olmak üzere yapay çevreyi korumada yardımcı olmamaktadır.	2.86	1.25	.692	
Faktör-7 Toplum Katılımı	3.01	1.23		.543
Gelişim sürecinde yöre halkının görüşlerine başvurulmamaktadır.	2.91	1.41	.772	
Gelişim sürecinde elde edilen faydalardan diğer paydaşlarla birlikte yöre halkı da adaletli bir şekilde pay alamamaktadır.	3.26	1.33	.633	
Faktör-8 Tüketim Alışkanlığı				
Yöre halkının tüketim alışkanlığını arttırmaktadır.	3.42	1.23	.572	
Faktör-9 Etkinlik				
Yöre halkının katılabileceği çeşitli kültürel ve sosyal etkinlikleri arttırmamaktadır.	2.52	1.25	.548	
Açıklanan Kümülatif Toplam Varyans %	60.452			
KMO ve Bartlett Testi	KMO .897			
	Barlett Testi p .000			

Tablo 4. Kitle Turizminin Neo-Kolonyalist Etkilerine Yönelik Ölçümler

Ölçek	\bar{x}	Standart Sapma	Faktör Yükleri	Güvenirlilik Katsayısı
Neo-Kolonyalist Etki Ölçeği	3.33	0.55		.854
Faktör-1	3.08	0.92		.746
Bodrum'a gelen yabancı turistlerin kültürlerinin bizden daha üstün olduğunu düşünüyorum.	2.72	1.40	.723	
Bodrum'a gelen yabancı turistlerin bizden daha medeni olduğunu düşünüyorum.	3.23	1.31	.783	
Bodrum'a gelen yabancı turistlerin bizden daha modern olduğunu düşünüyorum.	3.09	1.27	.742	
Bodrum'a gelen yabancı turistlerin hemen hemen her alanda bizden daha ileride olduğunu düşünüyorum.	3.17	1.29	.778	
Bodrum'a gelen yabancı turistlerin bilgi ve görgülerinden mümkün olduğunca yararlanmak gerektiğini düşünüyorum.	3.21	1.25	.487	
Faktör-2	3.25	0.80		.694
Bodrum'da turizm nedeniyle yabancı dilin hemen hemen her alanda Türkçeden daha etkin olduğunu düşünüyorum.	3.28	1.20	.551	
Bodrum'da turizmde hemen hemen her türlü mal ve hizmetin yabancı turistlerin istediği gibi dizayn edildiğini düşünüyorum.	3.45	1.22	.630	
Bodrum'da yabancı turistlerin doğal çevrenin korunması konusunda kendi ülkelerinde olduğu gibi burada da aynı hassasiyeti göstermediğini düşünüyorum.	3.22	1.33	.526	
Bodrum'da yabancı turistlerin yanında yerli turistlerin ihmal edildiğini düşünüyorum.	3.41	1.28	.643	
Bodrum'da yabancı dildeki tabelalar ve hemen her yerde gördüğüm yabancı mal ve kültür öğeleri nedeniyle bazen kendimi başka bir ülkede gibi hissediyorum.	3.02	1.26	.643	
Bodrum'da turizm ile doğal güzelliklerin yabancılar tarafından sömürldüğünü düşünüyorum.	3.18	1.33	.418	
Faktör-3	3.63	0.82		.647
Bodrum'da turizm sektöründe kazananın yerel işletmelerden ziyade bölge dışından gelen büyük işletmeler olduğunu düşünüyorum.	3.77	1.16	.662	
Bodrum'da herkesin eşit ve serbest olarak yararlanması gereken kıyı alanlarından yöre halkının turistik tesisler ve turistler nedeniyle yeteri kadar faydalanamadığını düşünüyorum.	3.63	1.25	.680	
Bodrum'da turizmin yerel kuruluşlardan ziyade uluslararası kuruluşlar tarafından yabancı turistlerin istekleri doğrultusunda yönlendirildiğini düşünüyorum.	3.36	1.14	.608	
Bodrum'da yabancı turistlerin kendi ülkelerinde olduğu gibi çok rahat hareket ettiklerini düşünüyorum.	3.75	1.14	.639	
Faktör-4	3.43	0.80		.622
Bodrum'da gözlemediğim kadarıyla yabancı turistlerin buradan daha fazla konut alma eğiliminde olduğunu düşünüyorum.	3.46	1.14	.681	
Bodrum'da yöre halkının hemen hemen her alanda (giyim, yeme içme vb.) isteyerek ve gönüllü olarak yabancı turistleri taklit etmeye başladığını düşünüyorum.	3.22	1.21	.454	
Bodrum'da yöre halkının yerel halktan ziyade yabancı turistlere konut satma eğiliminde olduğunu düşünüyorum.	3.50	1.21	.650	
Bodrum'da turizmin daha çok iş hayatında yorulan yabancı turistlerin dinlenip istedikleri gibi eğlenmeleri üzerine geliştiğini düşünüyorum.	3.55	1.11	.545	
Faktör-5	3.34	0.87		.611
Bodrum'da turizm sektöründe yöre halkının genellikle düşük gelirli işlerde çalıştırıldığını düşünüyorum.	3.33	1.30	.789	
Bodrum'da kıyı alanlarının turistik tesisler ve turistler tarafından resmen işgal edildiğini düşünüyorum.	3.53	1.28	.518	
Bodrum'da turizmle artan yabancı yatırımların gelecekte Bodrum'a zarar vereceğini düşünüyorum.	3.35	1.29	.465	
Bodrum'da turizm sektöründe yöre halkının genellikle ağır işlerde çalıştırıldığını düşünüyorum.	3.15	1.21	.563	

Tablo 4. Kitle Turizminin Neo-Kolonyalist Etkilerine Yönelik Ölçümler (Devamı)

Faktör-6	3.35	0.81		.525
Bodrum'da turizm sektörü de dahil olmak üzere anadilden daha iyi yabancı dil bilmeden iyi bir iş sahibi olmanın imkansız olduğunu düşünüyorum.	3.30	1.23	.550	
Bodrum'da orta veya az gelirli yerli turistlerin tatil yapma olanağının kısıtlı olduğunu düşünüyorum.	3.44	1.28	.406	
Bodrum'un elit yerli turist ile kısmen fakir yabancı turistlerin bir arada tatil yapabildiği bir alana dönüştüğünü düşünüyorum.	3.31	1.28	.531	
Bodrum'da turizmin gelişimi ile eski çağ (Yunan, Roma ve Bizans) eserlerinin Türk-İslam eserlerinden daha fazla ilgi gördüğünü düşünüyorum.	3.36	1.22	.660	
Faktör-7				
Bodrum'da yabancı turistlerin kendi ülkelerinde bulunan her şeyin aynısını burada bulabileceğini düşünüyorum.	3.38	1.17	.754	
Açıklanan Kümülatif Toplam Varyans %	52.826			
KMO ve Bartlett Testi	KMO .870 Barlett Testi p .000			

Tablo 5.'te görülebileceği üzere bağımsız değişkenler arasındaki pearson korelasyon katsayısı çok yüksek değildir, bir başka ifadeyle aralarında çok yüksek bir korelasyon bulunmamaktadır. Bu bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı bir diğer ifadeyle benzeşiklik şüphesinin oluşmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir.

Tablo 5. Korelasyon Matrisi

Bağımsız Değişkenler	Doğal ve Sosyal Çevre	Kültür	Suç Algısı	Ekonomik	Yapay Çevre	Toplum Katılımı	Tüketim Alışkanlığı	Etkinlik
Doğal ve Sosyal Çevre	1	0.488**	0.596**	-0.335**	-0.053	0.030	0.390**	-0.153**
Kültür	0.488**	1	0.310**	-0.088**	-0.155**	-0.105**	0.277**	-0.031
Suç Algısı	0.596**	0.310**	1	-0.291**	-0.026	-0.014	0.370**	-0.122**
Ekonomik	-0.335**	-0.088**	-0.291**	1	0.403**	0.070*	-0.272**	0.359**
Yapay Çevre	-0.053	-0.155**	-0.026	0.403**	1	0.286**	-0.198**	0.301**
Toplum Katılımı	0.030	-0.105**	-0.014	0.070*	0.286**	1	-0.076*	0.067
Tüketim Alışkanlığı	0.390**	0.277**	0.370**	-0.272**	-0.198**	-0.076*	1	-0.163**
Etkinlik	-0.153**	-0.031	-0.122**	0.359**	0.301**	0.067	-0.163**	1

* Sig. (2-tailed)<0.05 ** Sig. (2-tailed)<0.01

Regresyon analizi ayrıntılı sonuçları Tablo 6.'da gösterilmiştir. Çoklu bağıntı şüphesi regresyon analizi çıktılarında VIF (varyans genişlik faktörü) değeri aracılığı ile de tespit edilmektedir. Tablo 6.'da sunulduğu üzere VIF değerleri (VIF<5) bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı şüphesinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca çoklu regresyon analizi için oto-korelasyon (auto-correlation) yani bağımsız değişkenlerin hata terimleri arası korelasyon olmaması koşulu da sağlanmalıdır. Regresyon modelinde oto-korelasyon şüphesinin olup olmadığı Durbin-Watson analizi ile sınımlanmaktadır. Tablo 6.'da görülebileceği üzere 0 ile 4 arasında değer almakta olan ve 2 değeri aldığı bağımsız değişkenlerin hata terimleri arası korelasyon olmadığını gösteren Durbin-Watson değerinin (1.763) yaklaşık 2'ye yakın değer alması nedeniyle bağımsız değişkenlerin hata terimleri arası korelasyon olmadığı

bir başka ifadeyle çoklu doğrusal regresyon analizi için sağlanması gereken oto korelasyon sorununun olmadığı söylenebilmektedir.

Sonuç olarak toplam etki değişkenini etkileyen doğal ve sosyal çevre, kültür, suç algısı, ekonomik, yapay çevre, toplum katılımı, tüketim alışkanlığı, etkinlik değişkenlerinin aynı anda regresyon analizinde kullanılabileceği ve analiz esnasında sekiz değişken birbirini kontrol edemeyeceğinden sekiz değişkenin de regresyon modelinde kalmasının uygun olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda “doğal ve sosyal çevre, kültür, suç algısı, ekonomik, yapay çevre, toplum katılımı, tüketim alışkanlığı, etkinlik”in “toplam etki”ye etkisi çoklu doğrusal regresyon analizi ile “toplam etki”nin “neo-kolonyalist etki”ye etkisi ise basit doğrusal regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 6. Regresyon Analizinin Sonuçları

r=0.443 r ² =0.196 Uyarlanmış r ² = 0.184 Durbin-Watson: 1.763 F= 16.435 p= 0.000 Standart Hata= 1.18						
Bağımlı değişken: Toplam etki						
Bağımsız Değişken	B	Standart Hata B	β	T	p	VIF
Sabit	0.408	0.371		1.100	0.272	
Doğal ve Sosyal Çevre	0.301	0.091	0.185	3.302	0.001**	2.095
Kültür	0.334	0.063	0.246	5.308	0.000**	1.445
Suç Algısı	0.104	0.067	0.079	1.565	0.118	1.708
Ekonomik	0.086	0.073	0.055	1.177	0.240	1.447
Yapay Çevre	0.019	0.071	0.012	0.263	0.793	1.467
Toplum Katılımı	-0.154	0.046	-0.135	-3.319	0.001**	1.107
Tüketim Alışkanlığı	0.027	0.047	0.026	0.583	0.560	1.289
Etkinlik	0.107	0.046	0.100	2.344	0.019**	1.221
r= 0.383 r ² = 0.147 Uyarlanmış r ² = 0.145 F= 102.033 p= 0.000 Standart Hata=0.50						
Bağımlı değişken: neo-kolonyalist etki						
Sabit	2.867	0.053		53.847	0.000**	
Toplam etki	0.158	0.016	0.383	10.101	0.000**	

**p<0.05

Tablo 6.’daki analiz sonuçlarına göre regresyon modeli bir bütün halinde istatistiksel olarak anlamlıdır (p=.000<.01). Analiz sonuçları model üzerinde yorumlandığında doğal ve sosyal çevre, kültür, suç algısı, ekonomik, yapay çevre, toplum katılımı, tüketim alışkanlığı, etkinlik ile toplam etki arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<.01). “Doğal ve sosyal çevre, kültür, suç algısı, ekonomik, yapay çevre, toplum katılımı, tüketim alışkanlığı, etkinlik” hep beraber toplam etkiyi pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir (r=.443). Ayrıca uyarlanmış determinasyon katsayısı (uyarlanmış r²) .184 olarak hesaplanmış olup, toplam etkideki değişimlerin % 18.4’ünün “doğal ve sosyal çevre, kültür, suç algısı, ekonomik, yapay çevre, toplum katılımı, tüketim alışkanlığı, etkinlik”e bağlı olduğu söylenebilir. Ayrıca (β) değerleri incelendiğinde doğal ve sosyal çevre etkisi (β=0.185) ile kültür etkisinin (β=0.246) diğer değişkenlere oranla toplam etkiyi kısmen daha fazla etkilediği görülmektedir. Toplum katılımının ise (B=-0.154) regresyon modelinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte her bir bağımsız değişkenin (p) değeri dikkate alınarak bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığına bakıldığında suç algısı, ekonomik, yapay çevre ve tüketim alışkanlığı (p>0.05) toplam etki üzerinde anlamlı bir şekilde etkili değildir. *Bu kapsamda H₁ ve H₃ hipotezleri desteklenmiş olup, H₂ ve H₄ hipotezinin desteklenmediğini söylemek mümkün görünmemektedir.*

Bununla birlikte toplam etki ve neo-kolonyalist etki arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<.01$). Toplam etki neo-kolonyalist etkiyi pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir ($r=.383$). Ayrıca determinasyon katsayısı (r^2) .147 olarak hesaplanmış olup, neo-kolonyalist etkideki değişimlerin % 14.7'sinin toplam etkiye bağlı olduğu söylenebilir. *Bu kapsamda H_5 hipotezi desteklenmiştir.*

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada kitle turizmi ve neo-kolonyalizm arasındaki ilişki Bodrum ilçesinde yaşayan yerel halkın kitle turizminin etkilerine yönelik algıları doğrultusunda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada kitle turizminin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerinin kitle turizminin genel olarak faydalı bir sektör olup olmadığını içeren toplam (genel) etkiyi şekillendireceği öngörülmüştür. Son olarak yerel halkın toplam (genel) algılarının yerel halkın kitle turizminin neo-kolonyalizm olarak kullanımına ilişkin düşüncelerini etkileyeceği düşünülmüştür. Neo-kolonyalizm aracı olarak kitle turizminin kullanımı bu çalışmada ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel ve emek sömürüsü olarak dört maddede toplanmıştır.

Kitle turizminin etkilerine yönelik yerel halkın algılarını belirlemek üzere uygulanan ölçekten elde edilen verilere göre ulaşılan en önemli bulgu katılımcıların genel olarak kitle turizminin doğal ve sosyal çevre etkilerine olumsuz, ekonomik etkilerine ise olumlu baktığıdır. Ekonomik etkilerine olan olumlu bakışa rağmen özellikle kitle turizminin doğal ve sosyal çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı genel itibariyle kitle turizminin etkilerine yönelik algı olumsuzdur. Katılımcılar en çok kalabalık ve trafik sıkışıklığından şikayetçi olmuşlardır. Bunun aksine genel olarak kitle turizminin yöre halkına ve küçük işletmelere ekonomik fayda sağladığını ve yörenin kalkınmasına katkı yaptığını düşünmektedirler.

Kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımında yerel halkın düşüncelerini belirlemek üzere uygulanan ölçekten elde edilen verilere göre ulaşılan en önemli bulgu ise katılımcıların genel olarak kitle turizminin neo-kolonyalist etkilerini hissettiğidir. Katılımcılar özellikle Bodrum'da turizm sektöründe kazananın yerel işletmelerden ziyade bölge dışından gelen büyük işletmeler olduğunu ve yabancı turistlerin kendi ülkelerinde olduğundan çok daha rahat hareket ettiklerini düşünmektedirler. Bununla birlikte yöre halkı genellikle gelen yabancı turistlerin kültürlerinin kendi kültürlerinden daha üstün olduklarına katılmamaktadırlar.

Çalışma kapsamında geliştirilen araştırma modeli yerel halkın algılarının belirlenmesi suretiyle kitle turizminin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri, toplum katılımı düzeyi, toplam etki ve neo-kolonyalist etkileri arasındaki ilişkinin analiz edilmesini tanımlamaktadır. Model üzerinde görülen araştırma hipotezlerinin test edilmesinde regresyon analizi kullanılmıştır. Önerilen hipotezlere göre yerel halkın kitle turizminin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerine yönelik algıları ile toplum katılımına yönelik düşünceleri toplam (genel) etkiye yönelik algılarını, toplam (genel) etkiye yönelik algıların ise kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımına yönelik düşüncelerini etkileyeceği beklenmiştir.

Yapılan faktör analizine göre kitle turizminin etkilerinin doğal ve sosyal çevre, kültür, suç algısı, ekonomik, yapay çevre, toplum katılımı, tüketim alışkanlığı, etkinlik olmak üzere sekiz boyuttan oluştuğu, regresyon analizi sonucunda ise bu değişkenlerin (boyutların) hep birlikte toplam (genel) etkiyi pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca doğal ve sosyal çevre etkisi ile kültür etkisinin diğer değişkenlere oranla toplam (genel)

etkiyi kısmen daha fazla etkilediği görülmüştür. Katılımcıların ekonomik faydalarına rağmen genel olarak kitle turizmine özellikle doğal, sosyal ve kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı olumsuz baktıkları tespit edilmiştir. Kazancın büyük bölümü turistik bölgelerde bölge dışına transfer edilse de genellikle kitle turizminin ekonomik etkileri olumlu, bunun dışındakiler olumsuz bulunmaktadır. Ayrıca turizmin gelişim sürecinde yöre halkının görüşlerine başvurulması ve gelişim sürecinde elde edilen faydalardan diğer paydaşlarla birlikte yöre halkının da adaletli bir şekilde pay almasını öngören toplum katılımı düzeyi arttıkça kitle turizminin genel etkisine yönelik olumsuz bakış açısının artacağı yönünde bir bulgu tespit edilmiştir. Bu durum toplum katılımının tam olarak yerel halk tarafından algılanmadığı ve yerel halkın da turizmin gelişimi sürecinde kitle turizminin ekonomik etkilerini daha fazla ön planda tutarak bir başka ifadeyle kendi menfaatlerini düşünerek kitle turizminin çevresel, sosyal ve kültürel olumsuz etkilerine kayıtsız kalabileceği şeklinde yorumlanabilir. Bu doğrultuda katılımcılar yerel halk turizm gelişim süreci ile ne kadar iç içe olursa kitle turizminin genel olarak olumsuz etkilerinin azalmayacağını düşünmektedirler.

Regresyon analizi sonucunda elde edilen en önemli bulgulardan birisi de kitle turizminin toplam (genel) etkisinin neo-kolonyalist etkiyi pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemesidir. Yerel halkın genel olarak kitle turizmine yönelik algıları kitle turizminin neo-kolonyalizm aracı olarak kullanımına yönelik düşüncelerini etkilemektedir.

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

Turist olgusunun, turizm kolonyalizmine dönüşmemesi için sürdürülebilir turizmin ilkeleri tarafından yönetilmesinin zorunlu olduğunun altı çizilmektedir (Maggi ve Zatti, 1999:8). Sürdürülebilir turizmin sadece söylem düzeyinde kalmaması, uygulanabilmesi ve denetlenebilmesi bir zorunluluk taşımaktadır (Mercan ve Özkök, 2013:411). Sürdürülebilir turizm felsefi açıdan tüm turizm çeşitlerinin var oldukları bölgelerde gerçekleştirilmelerinde planlama aşamasından başlayarak temel bir kriter olarak uygulanmasıdır (Pelit, Baytok ve Soybalı, 2015:40).

Kitle turizminin olumsuz etkileri ile neo-kolonyalist etkilerini azaltmak amacıyla gelişme gösterdiği bölgelerde yerel dinamikleri göz önünde bulunduran milli sürdürülebilir turizm gelişimi politikaları benimsenmelidir. Milli turizm politikaları ile turizmin neo-kolonyalist etkilerinden sakınılmalıdır. Oldukça geniş bir külliyata sahip olan sürdürülebilir turizm gelişimi felsefesi kısacası mevcut ihtiyaçlar karşılanırken gelecek nesillerin de bu ihtiyaçları karşılama becerisini tehlikeye atmadan koruma kullanma dengesi içerisinde, taşıma kapasitelerini dikkate alan, toplumun aktif katılımını öngören, turizmin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini dengelemeyi amaçlayan bir felsefedir.

Bu kapsamda yapılan çalışmada kitle turizminden en çok etkilenen yerel halkın algıları belirlenerek kitle turizminin ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel etkileri ile toplum katılım düzeyi tarafından şekillenen toplam (genel) etkinin bir nevi bölgedeki sürdürülebilir turizm gelişimi düzeyi hakkında bilgi verdiği söylenebilir. Bölgedeki sürdürülebilir turizm gelişimi seviyesi yerel halkın kitle turizminin neo-kolonyalist etkilerine yönelik algılarını etkilemektedir. Düşük gelişim seviyesi kitle turizminin neo-kolonyalist etkilerini arttırmaktadır.

Sürdürülebilir turizm gelişimi felsefe çerçevesinde öncelikli amaç kitle turizminde pazar ve uluslararası tur operatörlerinin ve yabancı sermayenin hakimiyetinden kurtulmak olmalıdır. Bu amaçla öncelikle kıyı turizmine

alternatif olarak farklı mekanlarda yeni turizm türleri (yeni ürün) ve pazarlar (yeni pazar) belirlenerek ürün çeşitlendirmesine gidilmeli, iç turizm geliştirilmeli, yerel mülkiyetin yerel halkta kalması yönünde teşvik politikaları dâhil çeşitli politikalar geliştirilmelidir.

Türkiye’de belli bir alana ve mevsime sıkışmış kitle turizminde arz fazlalığı olduğundan doluluk oranları düşük kalmaktadır. Bu nedenle artık kıyı turizmine odaklı tesis inşasına mümkünse son verilmelidir. Ayrıca tellerle ve duvarlarla çevirili otellerde her şey dâhil sistemin turistin dışarıya çıkararak harcama yapamaması sonucunda yerel halkın kazanç sağlayamamasına yönelik sorunlar sebebiyle bu sistemden vazgeçilmesi önerilmektedir. Bu sistemde ayrıca tesis yatırımlarının genellikle bölge dışından ve yurt dışından sermaye sahiplerince gerçekleşmesi nedeniyle kârın transferi bölge dışına olmaktadır. Türkiye’nin bu sistemden fayda sağladığını söylemek güçtür. Kısa vadede Türkiye’nin ucuz ve kalitesiz turizm imajından da kurtulması maksadıyla uygulanan her şey dâhil sisteme standart getirilmeli ve sadece şatları uygun tesislerde uygulanmasına izin verilmelidir. Çalışanların uzun çalışma saatleri ve ağır çalışma koşullarına ise oluşturulacak işgücü politikaları ile son verilmeli, çalışanların iş hayatındaki hakları güvence altına alınmalıdır. Belli bir eğitimden geçmeyen çalışanların sektörde istihdamına engel olunmalıdır. Bu şekilde düşük ücret sorunu ve vasıfsız çalışan görevlendirilerek emek sömürsüne son verilmelidir. Bu dolaylı olarak hizmet kalitesine ve turist memnuniyetine de yansiyacaktır.

Kitle turizminde uluslararası tur operatörlerinin özellikle fiyat baskısı olmak üzere baskılarına karşı koymak kolay olmasa da kaliteli ve buna göre değerinde hizmet verilmesi yönünde devlet politikaları geliştirilmelidir.

Sürdürülebilir turizm gelişimi felsefesi eko-turizm başta olmak üzere alternatif turizm türlerine uygulanabildiği gibi kitle turizmine de uygulanabilir. Bu nedenle alternatif turizm türlerini kitle turizminin karşıtı olarak görmek yanlış olacaktır. Bir başka ifadeyle kitle turizmi kesinlikle zararlıdır yapılmamalıdır diye bir sonuç çıkarılmamalıdır. Fakat kitle turizminde uygulanan yanlış politikalar alternatif turizm türlerinde uygulandığı zaman daha vahim sonuçları olabilir. İster geleneksel turizm isterse eko-turizm veya diğer alternatif turizm yaklaşımları içine girilsin turizmin doğru yönetilmesi, sürdürülebilir bir anlayış ve koruma-kullanma dengesi içinde ele alınması her zaman ana hedef olmalıdır (Güneş, 2011:50). Turizm gelişiminde uygulayıcılar tarafından dikkate alınması gereken bazı önemli hususlar şu şekilde sıralanabilir:

- Turizmin zamansal ve mekânsal yoğunlaşması ile ekonomik etkilerden daha çok çevresel, politik, sosyal ve kültürel etkileri dikkate alan ve yerel toplum katılımının desteklendiği bölgesel çağdaş planlama yaklaşımlarına geçilmelidir.

- Öncelikle gelişim bölgesinde yerel halkın rızası alınmalıdır. Yerel halk gelişimi kabullendiğinde yapılacak ilk iş toplumsal kapasitenin geliştirilmesi olmalıdır. Çünkü yerel halk da gelişimden sağlayacağı ekonomik menfaatlerini dikkate alarak turizmin diğer olumsuz etkilerini görmezden gelebilir. Özellikle kırsal alanlarda yerel halkta ilgisizlik, bilgisizlik ve girişimcilik eksikliği vardır. Toplumsal kapasitenin arttırılmasında yapılacak ilk iş eğitimidir. Burada eğitim seviyesinin yükseltilmesindeki kasıt bilinen okul eğitimi olmayıp çevre ve kültürel bilincin geliştirilmesi ile işletmecilik ve pazarlama becerilerinin geliştirilmesi ve yabancı dil konuşma yeteneğinin kazandırılmasıdır. Kültür bilincinin geliştirilmesi ise fevkalade önemlidir. Özellikle alternatif turizm türlerinde turist yerel halk etkileşimi daha fazla olacağından yerel kültürler üzerine Avrupa kültürünün değerlerinin yüklendiği muhtemel bir emperyalizm biçimiyle karşı karşıya kalınabilir (Hall, 1994b:154).

• Toplumsal kapasitesi yükselen yerel halkın diğer bir sorunu da turizmden gelir getirecek işler kuracak sermayeye sahip olmamalarıdır (Erdoğan, 2010:75). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel toplumlar bir ticari turizm faaliyetini başlatmak için ihtiyaç duyulan finansal sermaye ve becerilerden yoksundurlar. Bu nedenle, birçok işletmenin mülkiyeti bölge veya ülke dışından gelenlerde olup onlar tarafından işletilmekte, destinasyon çevresinde yaşayanlara çok az fayda sağlanmaktadır (Townsend, 2008: 104). Bu nedenle yerel halkın eğitim ile becerileri artırılmalı ve yerel halk gelir getirecek işler kurmak üzere gerekli teşvik politikaları geliştirilerek desteklenmelidir.

• Çevre bilinci ve duyarlılığını arttırmada yasal çerçeve iyi oluşturulmalı, katı kurallar ve cezalar öngörülmesi, iyi bir denetim sistemi tesis edilmelidir.

• Uluslararası ortaklı ya da dışarıdan büyük ölçekli özel müteşebbisler yerine aile işletmeleri gibi yerel sahipliğin esas olması (Brohman, 1996:64) hedeflenmelidir.

• Toplum katılımı sürdürülebilir turizm gelişiminin önemli bir parçası olup, tüm halkın turizm gelişim sürecine bire bir katılımı mümkün değildir. Bu nedenle yerel halk güçlü yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları nezdinde temsil edilebilmelidir. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları küçük bir çıkar grubunun değil tüm halkın yararlarını gözetmelidir.

• Yerelde tarım ve turizm bütünleştirilerek yerel ürünlerin kullanımı sağlanmalıdır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Ulusal alanyazında kitle turizmi ve neo-kolonyalizm ilişkisini konu edinen kapsamlı ve uygulamalı bir çalışmaya rastlanılmadığından kitle turizmine farklı bir bakış açısı sunan bu konudaki çalışmaların artırılması, farklı destinasyonlarda kitle turizminin neo-kolonyalist etkileri dahil etkilerine yönelik araştırmaların yaygınlaştırılarak karşılaştırma yapma imkanı sunulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aas, C., Ladkin, A. and Fletcher, J. (2005). Stakeholder collaboration and heritage management. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 28-48.
- Akgül, O. (2014). *Haklı savaş teorisi ve sömürgecilik bağlamında Libya müdahalesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgün, D. (2017). *Antalya'da kentleşme, turizm, sağlık*. Antalya: Gelişim Sanat Yayınları.
- Akıncı, Z. ve Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir turizm yönetimi açısından özel ilgi turizminin yeri ve önemi. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 161-182.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van halkının turisti ve turizmi algılama şekli. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 1- 16.
- Alaeddinoğlu, F. (2008). Sivas kentinde halkın turiste ve turizme bakışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2).1-23.
- Alaeddinoğlu, F. ve Can, A. S. (2007). Türk turizm sektöründe tur operatörleri ve seyahat acenteleri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 50-66.

- Amin, S. (1971). *Neo-colonialism in West Africa*. New York: Monthly Review Press.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C. and Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts, *Annals of Tourism Research*, 32 (4),1056-1076.
- Arıbaşı, K. ve Yürüdü, E. (2015). Çevre sorunları ve tüketim kültürü. *Elektronik Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi*, 1(2), 30-48.
- Arnold, D. (1995). *Coğrafi keşifler tarihi*. (Çev. O. Bahadır). İstanbul: Alan Yayıncılık. (Eserin orijinali 1983'de yayımlandı).
- Arslan, A. (2016). Toplum katkılı turizm. E. Akgöz (Ed.). *Turizm paradigmaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arslan, M. (1995). Türkiye'de turizmle ilgili yasaların doğal çevreye etkileri. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (3-4), 66-75.
- Ashley, C., Boyd, C., and Goodwin, H. (2000). Pro-poor tourism: Putting poverty at the heart of the tourism. *Overseas Development Institute*, Number 51 (March).
- Ataöv, T. (1975). *Afrika ulusal kurtuluş mücadeleleri*. Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Ateş, D. (2013). Uluslararası politika ve Avrupa merkezci tarih yazımı. *İnsan ve Toplum*, 3(6), 107-133.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm sosyolojisi, turist yerel halk etkileşimi*. Ankara: Detay Yayınları.
- Aymankuy, Ş. Y. (2001). Turizm sektöründe kriz yönetimi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 105-118.
- Bahar, O. (2003). Kitle turizminin çevre üzerindeki olası etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 150-158.
- Bahçe, A. S. (2009). Kırsal gelişimde kültür (mirası) turizmi modeli. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 1-12.
- Bal, H. (1995). *Turizmin kırsal toplumda aile içi ilişkilere etkisi*. İstanbul: Doğa İnsan Yayınları.
- Balç, A. (2016). İnsan hakları rejimi, batı ve yeni-sömürgecilik: evrensel insan hakları ne işe yarar?. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 58-75.
- Barutçugil, İ.S. (1989). *Turizm işletmeciliği*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Başkaya, F. (2004). *Sömürgecilik, emperyalizm, küreselleşme*. Ankara: Özgür Üniversite.
- Bauer, P. T. (1979). *Dissent on development*. USA: Library of Congress.
- Baykan, E. (2007). *Turizmin yerel kültür üzerindeki etkilerinin yöre halkı tarafından algılanması: Ürgüp yöresine yönelik bir uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Berber, Ş. (2003). Sosyal değişme katalizörü olarak turizm ve etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 205-221.

- Bertan, S. (2009). Turizmin çevre üzerinde yarattığı etkiler: Pamukkale örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 204-214.
- Biçici, F. (2013). Datça yerel halkının sürdürülebilir turizm gelişimine ve turizm işletmelerine yönelik tutumları. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 10(1), 19-36.
- Birkan, İ. (2004). Her şey dahil felaket ya da kurtarıcı değil, bir sistemdir. *Resort Turizm ve Seyahat Dergisi*, 18, 18-20.
- Boz, M., Eryaman, M.Y. ve Özkan, Ç. (2014). Kırsal kalkınmada turizmin önemi: Nusratlı köyü örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9(2), 293-308.
- Bozyer, Ü. (2008). *Kent dokusunun oluşmasında turizmin etkisi: Bodrum örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Britton, S. G. (1982). The political economy of tourism in the third world. *Annals of Tourism Research*, 9(3), 331-358.
- Brohman, J. (1996). New directions in tourism for third world development, *Annals of Tourism Reserach*, 23 (1), 48-70.
- Brugman, M. (2016). *Tourism development in Cameroon: A case study regarding German colonial legacy*. Graduation Thesis. HZ University of Applied Sciences, Netherlands.
- Bulut, Y. ve Gülcan, B. (2018). Kültürel yabancılaşmaya bağlı otantiklik arayışına Türk dünyası turizmi cephesinden bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 687-702.
- Burns, P. M. (2008). Tourism, political discourse, and post-colonialism. *Journal Tourism and Hospitality Planning and Development*, 5(1), 61-71.
- Byrd, E.T., Bosley, H.E. and Dronberger, M.G. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Tourism Management*, 30, 693-703.
- Camgöz, C. ve Dinçer, F.F.İ. (2017). Günümüz uluslararası ilişkilerinde turizmin Türkiye’de yumuşak güç olarak kullanılmasına yönelik bir değerlendirme. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4 (Special Issue 1), 283-293.
- Carey, S. Gountas, Y. and Gilbert, D. (1997). Tour operators and destination sustainability. *Tourism Management*, 18-7, 425-431.
- Cengiz, E. ve Kırkbir, F. (2007). Yerel halk tarafından algılanan toplam turizm etkisi ile turizm desteği arasındaki ilişkiye yönelik yapısal bir model önerisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 19-37.
- Cheer, J. M. and Reeves, K. J. (2015). Colonial heritage and tourism: ethnic landscape perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 10(2), 151-166.
- Chen, C. F. and Chen, P. C. (2010). Resident attitudes toward heritage tourism development. *Tourism Geographies*, 12, 525-545.

- Choi, H. S. (2003). *Measurement of sustainable development progress for managing community tourism*. Doctoral Dissertation, Graduate Studies of Texas A&M University: USA.
- Choi, H. S. C. and Sırakaya, E. (2005). Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: development of sustainable tourism attitude scale. *Journal of Travel Research*, 380-394.
- Civelek, A. (2010). Turizmin sosyal yapıya ve sosyal değişmeye etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 13(1-2), 331-350.
- Claveria, O. ve Torra, S. (2014). Forecasting tourism demand to Catalonia: Neural networks vs. time series models. *Economic Modeling*, 36, 220-228.
- Clewer, A., Pack A. and Snclair, M. T. (1992). Price competitiveness and inclusive tour holidays in European cities. *Choice and demand in tourism*. London: Mansell Publishing Limited.
- Cohen, E. (1984). The sociology of tourism: Approaches, issues, and findings. *Annual Review of Sociology*, 10, 373-392.
- Çeken, H. ve Ateşoğlu, L. (2008). Küreselleşme sürecinde turizm endüstrisinin Avrupa Birliği ve Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 136-151.
- Çınar, Y. (2018). Modernleşme ve bağımlılık teorisi ekseninde Marshall yardımı ve Türkiye. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 325-350.
- Çıtak, Ş. Ö. (2016). Sakin şehirler hızlı turistler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2692-2706.
- Çiçek, D. ve Sarı, Y. (2018). Kalkınma kuramları ve turizmin gelişimi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 993-1015.
- Çuhadar, M. ve Çuhadar, Y. (2017). Konaklama işletmelerinde her şey dahil sisteminin yiyecek içecek yönetimi üzerine etkileri: Bodrum örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 439- 453.
- Dal, N. ve Baysan, S. (2007). Kuşadası'nda kıyı kullanımı ve turizmin mekânsal etkileri konusunda yerel halkın tutumları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 16, 69-85.
- Decosta, L. and Patrick, J. N. (2011). *The colonial legacy in tourism: a post-colonial perspective on tourism in former island colonies*. Thesis. Hong Kong: Hong Kong Polytechnic University.
- Demay, A. (2014). *Tourism and colonization in Indochina (1898-1939)*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Demir, A. (2011). Sömürge devletlerinin kullandığı sömürgecilik araç ve metotları vaka analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki sömürge dönemi. *Güvenlik Stratejileri*, 7(14), 117-141.
- Demircioğlu, A.G. (1997). Turizm çevre etkileşimi bakımından sürdürülebilir turizm planlaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(2), 135-147.
- Dilek, S. E, Çoban, Ö. ve Harman, S. (2017). Hasankeyf halkının turizmin gelişimine yönelik tutumu. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6(2), 59-72.

- Dinç, H. (1995, 7-9 Kasım). *Kitle turizmine dönüşük politikaların faturası ve karşı tepki: alternatif turizm arayışları*. Türkiye'de 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nda sunulan bildiri, Alanya.
- Dinçer, M. Z. (1993). *Turizm ekonomisi ve Türkiye ekonomisinde turizm*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Doğan, H. ve Üngüren, E. (2010). Alanya halkının turizme sosyo-kültürel açıdan bakışı. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 396-415.
- Doğan, H., Üngüren, E. ve Yelgen, E. (2010). Alanya turist profiline yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 79-100.
- Dönmez, B. ve Çakıcı, A. C. (2013). Turist-turizmci etkileşimi: yerli turistlerin turizm işletmecilerine ve çalışanlarına bakış açıları üzerine keşifsel bir araştırma. *Cag University Journal of Social Sciences*, 10(2), 137-150.
- Duran, E. ve Özkul, E. (2012). Yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumları: Akçakoca örneği üzerinden yapısal bir model. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 500-520.
- Durgun, A. (2006). *Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: Isparta örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Emekli, G. (2001). *Bergama'nın turizm coğrafyası ve turizmin sosyoekonomik etkileri*. Bergama: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.
- Emre, A. (2001). Turistik kolonyalizm. *Yenişafak*.
- Emre, A. (2007). Turizmin endüstriyel atıkları. *Yenişafak*.
- Emre, A. (2010). Turistik kolonyalizmin Mardin tezahürleri. *Yenişafak*.
- Erdoğan, H. (1995). *Uluslararası turizm*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.
- Erdoğan, İ. (2010). Ekoturizmin eleştirel bir değerlendirmesi. Türkiye Ormancılar Derneği Ekoturizm Grubu (TODEG) (Ed.). *Orman ekosistemlerinde ekoturizm çalışmayı ve 10. yılında TODEG*. Ankara: Türkiye Ormancılar Derneği Yayınları.
- Erdoğan, N. ve Erdoğan, İ. (2005). Eko turizm betimlemeleriyle iletilenlerin doğası. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(1), 55-82.
- Erdoğan, N. ve Yağcı, Ö. (2002, 17-21 Nisan). *Sürdürülebilirlik bağlamında ekoturizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkiler bakımından değerlendirilmesi*. First Tourism Congress of Mediterranean Countries'de sunulan bildiri, Antalya.
- Erkut, F. Ç. (2005). *Eko turizm kaynağı olarak Akçay vadisi ve Madran Dağı'nın değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ersoy, H. (2017). *Turizmin gelişiminin yerel halk üzerine sosyo-kültürel etkileri: Manavgat örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Erüz, C. ve İsmail, N. P. (2017, 23-24 Ekim). *Doğu Karadeniz (Trabzon) 'de kıyı müdahaleleri ve deniz- kıyı turizmi potansiyeli*. DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Trabzon.
- Esen, F. Ö. (2013). Turizm öğrencilerinin her şey dahil sistemine yönelik tutumları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 1-24.
- Eser, K., Çelik, N. ve Yıldız, O. (2018). Turizmin yerel halkın yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Muğla- Akyaka örneği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 10(2), 60-73.
- Eyicil, A. (2005). *Siyasi tarih: 1789-1939*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Fırıncı, Y. (2017). Milli miras odaklı bütüncül turizm politikaları üzerine temel değerlendirmeler. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 211-227.
- Gilbert, H. M. (2007). Ecotourism: A colonial legacy?. H. Tiffin (Ed.). *Five emus to the king of siam: Environment and empire*. Amsterdam.
- Girvan, N. (2012, 24-26 November). *Colonialism and neo-colonialism in the Caribbean: an overview*. Prepared for IV International Seminar Africa, The Caribbean And Latin America, St. Vincent And The Grenadines.
- Goering, P. G. (1990). The response to tourism in Ladakh. *Cultural Survival Quarterly*, 20-25.
- Gössling, S. (1999). Ecotourism: a means to safeguard biodiversity and ecosystem functions? *Ecological Economics*, 29 (2), 303-320.
- Gursoy, D. ve Rutherford, D. (2004). Host attitudes toward tourism: An improved structural modeling approach. *Annals of Tourism Research*, 31, 495-516.
- Güçer, E., Uşaklı, A. ve Kızanıklı, M. M. (2015). *Turizmde sürdürülebilirlik*. Trabzon: Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Gülbahar, O. (2009). 1990'lardan günümüze Türkiye'de kitle turizminin gelişimi ve alternatif yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-177.
- Gümüş, S., Gümüş, T. B., Gümüş, H. G. ve Bilim, T. (2014). Her şey dahil sisteminin müşterilerin ulusal pazarlarda satın alma davranışlarını değiştirmeleri üzerine bir inceleme. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 6(24),3-25.
- Gündem, A. (2008). Ahmet Kavas ile röportaj: Afrika'yı ABD ve Avrupa kaybediyor, Çin kazanıyor. *Gündem Analiz*, 23, 20-27.
- Güneş, E. ve Alagöz, G. (2018). Yerel halkın turizm algısı: Erzincan'da bir araştırma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 409-442.
- Güneş, G. (2011). Konaklama sektöründe çevre dostu yönetimin önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (20), 45-51.
- Güneş, N. (2014), *Yerel halkın turizm algısı ve turizme katılımı: Antalya Konyaaltı ve Kepez ilçesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Güngör, F. (2014). Sömürgecilik bağlamında Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya politikası. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 6(24), 26-34.
- Gürbüz, A., (2002). Turizmin sosyal çevreye etkisi üzerine bir araştırma. *Teknoloji Dergisi*, 5(1-2), 49-59.
- Hall, C. M. (1994a). *Tourism and politics: policy, power and place*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Hall, C. M. (1994b). Ecotourism in Australia New Zealand and the South Pacific: Appropriate tourism or a new form of ecological imperialism?. E. Cater and G. Lowman (Eds.). *Ecotourism: A sustainable option?*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Hançer, Ş. ve Mancı, A. R. (2017). Yerel halkın turizme bakış açısının belirlenmesi üzerine bir araştırma: Diyarbakır örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 70-91.
- Harrison, D. (1992). International tourism and the less developed countries: The background. D. Harrison (Ed.). *Tourism and the less developed countries*. London: Belhaven Press.
- Hoivik, T. and Heiberg, T. (1980). Centre-periphery tourism and self-reliance. *International Social Science Journal*, 32(1), 69-98.
- Holloway, J. C. (1994). *The Business of Tourism*. (4th Edition). Harlow: Addison Wesley, London: Longman Ltd.
- Hom, S. M. (2012). Empires of tourism: travel and rhetoric in Italian colonial Libya and Albania, 1911- 1943. *Journal of Tourism History*, 4(3), 281-300.
- Issı, Y. (1989). Türkiye turizminin yapay ve doğal çevre üzerindeki etkileri. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1), 115-131.
- Jayawardena, C. (2001). *Tourism vs. community: direction, purpose and challenges of Caribbean tourism*. Paper presented at the 26th Annual Conference of the Caribbean Studies Association, St Maarten.
- Jurowski, C. and Brown, D. O. (2001). A comparison of the views of involved versus non-involved citizens on quality of life and tourism development issues. *Journal of Hospitality Research*, 25 (4), 355-370.
- Karacan, S., Karacan, E. ve Güngör, Y.(2015, 28-30 Mayıs). *Türkiye turizmine yeni bakışlar: sürdürülebilir turizm ekseninde çevre sorunları*. I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi'nde sunulan bildiri, Konya.
- Kavas, A. (2009). Sömürgecilik. *İslam Ansiklopedisi*, 37, 394-397.
- Kempadoo, K. (1999). Continuities and change. K. Kempadoo (Ed.), *Sun, sex and gold*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
- Khan, M. M. (1997). Tourism development and dependency theory: mass tourism vs. ecotourism. *Annals of Tourism Research*, 24 (4), 988-991.
- Kızılırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye'deki turizm işletmelerinde çevre korumaya yönelik uygulamalar: amacı ve önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-12.
- Kibicho, W. (2008). Community-based tourism: A factor-cluster segmentation approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(2), 211-231.

- King, B., McVey, M. ve Simmons, D. (2000). A societal marketing approach to national tourism planning: evidence from the South Pacific. *Tourism Management*, 21(4), 407-416.
- Korkmaz, S. (1990). Turizmin ekonomik ve sosyal etkileri. *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46, 391-417.
- Kothari, U. (2015). Reworking colonial imaginaries in post-colonial tourist enclaves. *Tourist Studies*, 15(3), 248-266.
- Köletavitoğlu, T. (2013). Turizm sektörünün gelişimi. B. Binat ve N. Şık (Ed.). *Turizm ve rekreasyon yapıları*. İstanbul: Ofset Yapımevi.
- Kösebalaban, N. (1996). Turizmde çevresel yönetim ve plânlama. *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, 25(2), 153-169.
- Kuter, N. ve Ünal, H. M. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo- kültürel etkileri, *Kastamonu Üniv. Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 146-156.
- Kuvan, Y. and Akan, P. (2005). Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: The case of Belek, Antalya. *Tourism Management*, 26, 691-706.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). *Konaklama istatistikleri*.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). *Sınır giriş çıkış istatistikleri*.
- Lea, J. (1988). *Tourism development in the third world*. New York: Routledge.
- Liu, Z. (2003). Sustainable tourism development: a critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 459- 475.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm postkolonyalizm*. (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı).
- Lopez-Guzman, T., Sanchez-Canizares, S. and Pavon, V. (2011). Community based tourism in developing countries: A case study. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 6(1), 69-84.
- Maggi, M. and Zati, F. (1999). The future of the ecomuseum. *IREŞ*, Turin-Rio de Jenerio, 1-10.
- Mathieson, A, and Wall, G. (1989). *Tourism: Economic, physical and social impact*. Longman Scientific and Technical, Essex.
- McCool, S. F. and Martin, S. T. (1994). Community attachment and attitudes toward tourism development. *Journal of Travel Research*, 32(3), 29-34.
- Mcintosh, R, W. and Goeldner, C. R. (1990). *Tourism: economic, practices, philosophies*. (Sixth Edition). New York: John Wiley and Sons, Inc.
- McKercher, B. and Cros, H. (2002). *Cultural tourism, the partnership between tourism and cultural heritage management*. New York: The Hawort Press.
- McKercher, B. and Decosta, P. L. (2007). The lingering effect of colonialism on tourist movements. *Tourism Economics*, 13(3), 453-474.

- Menekşe, R. (2005). Her şey dahil sisteminin ve sistemden faydalananlar açısından etkilerinin otel yöneticilerinin gözünden değerlendirilmesi (Marmaris örneği). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar 2005 (1), 97-124.
- Mercan, Ş. O. ve Özkök, F. (2013). Sürdürülebilir turizmde yerel yönetimlerin önemi; Bozcaada örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 409-418.
- Middleton, V.T.C. and Hawkins, R. (1988). *Sustainable tourism: A marketing perspective*. Jordan Hill, Oxford: Butter-Worth Heinemann Linance House
- Mitchell, R. E. ve Reid, D. G. (2001). Community Integration. *Annals of Tourism Research*, 28 (1), 113- 139.
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Turizm istatistikleri*.
- Mutman, M. (2010). Post-kolonyalizm: ölü bir disiplinin hatıra defteri. *Toplumbilim*, 25,1-16.
- Nash, D. (1977). Tourism as a form of imperialism. V. L. Smith (Ed.). *Hosts and guests: The anthropology of tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Naycı, N. (2009). Kıyı alanlarında kitle turizmi: Türkiye’de kalkınma planları bağlamında kıyıların dönüşümü ve tarihi-doğal çevreler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar (22),81-100.
- Nkrumah, K. (1966). *Emperyalizmin son aşaması yeni sömürgecilik*. (Çev. A. Sarıca). İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Oğuzbalaban, G. (2017). Türkiye’de yerel halkın turizme ve turizmin etkilerine yönelik algı ve tutumlarına ilişkin yazın taraması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 1321-1329.
- Okutmuş E. ve Ergül A. (2013). Konaklama işletmelerinin yiyecek içecek faaliyetlerinde tedarik zinciri maliyetlerinin hedef maliyetleme ile birlikte uygulanması. *Journal of Yasar University*, 8(32), 5409- 5432.
- Ovalı, P. K. (2007). Kitle turizmi ve ekolojik turizmin kavram, mimari ve çevresel etkiler bakımından karşılaştırılması. *Megaron YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, 2(2), 64-79.
- Öztürk, O. (2018). *Turizm sektöründe işçi ve işveren ilişkileri sorunların sosyal diyalog ile ele alınması çalıştırı sonuç raporu*.
- Öztürk, Ü. (2012). *İngiliz edebiyatında sömürgecilik ve kölelik (Aphra Behn’in “Oroonoko veya Soylu Köle” romanı örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Palmer, C. (1994). Tourism and colonialism. The experience of the Bahamas. *Annals of Tourism Research*, 21(4), 792-812.
- Pekin, F.(2011). *Çözüm: kültür turizmi turizm ve kültür politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pelit, E., Baytok, A. ve Soybalı, H. H. (2015). Sürdürülebilir turizm mi? turizmde sürdürülebilirlik mi? kavramsal bir tartışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 14, 39-58.

Poon, A. (1998). All-inclusive resorts, *Travel and Tourism Analyst*, 6, 62-77.

Rodney, W. (1982). *How Europe underdeveloped Africa*. Washington D.C.: Howard University Press.

Roney, S. A. (2011). *Turizm: bir sistemin analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Sağır, M., Göktaş, L.S. ve Gönülölmez, A. (2017, 19-21 Mayıs). *Turizmin yerel halk üzerindeki ekonomik etkileri: Konya örneği*. Uluslararası Kültürel Miras ve Turizm Kongresi'nde sunulan bildiri, Konya.

Said, E. (1998). *Oryantalizm*. (Çev. N. Uzel). İstanbul: İrfan Yayınevi. (Eserin orijinali 1978'deyayımlandı).

Samy, J. (1975). Crumbs from the table? The workers share in tourism. S. Tupounia and R. Crocombe (Eds.). *The pacific way: social issues in national development*. Suva: South Pacific Social Sciences Association.

Scheyvens, R. (2002). *Tourism for development: empowering communities*. Essex: Pearson Education.

Sealy, W. (2018, 16-18 May). *From colonialism to transnationalism: The neo-colonial structure of Caribbean tourism*. Prepared for Tourism and Sustainable Development Conference, Kathmandu, Nepal.

Sezgin, M. ve Ünüvar, Ş. (2009). Kültürler arası iletişimde turizmin önemi, alternatif turizm ve pazar olgusu. *Journal of Azerbaijani Studies*, 12(1-2), 392-404.

Sharifuddin, N. S. M., Zahari, M. S. M., Aizuddin, M. and Hanafiah, M. H. (2015). Is the sense of community towards participation in tourism development among the minorities in multiracial countries the same?. *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 8(11), 3695- 3703.

Sharpley, R. (2000). Tourism and sustainable development: exploring the theoretical divide. *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19.

Sofield, T. H. B. (2003). *Empowerment for sustainable tourism*. Oxford: Pergamon.

Sorokin, P. A. (1997). *Bir bunalım çağında toplum felsefeleri*. (Çev. Mete Tuncay). İstanbul: Göçebe Yayınları.

Soyak, A. (2008). Turizm bağımlılık ilişkisi ve anklav turizm.A. Soyak (Ed.). *Krizalit*. İstanbul: Derin Yayınları.

Soyak, A. (2011). Turizm sektöründe bağımlılığın sonuçları ve politika önerileri. A. Soyak (Ed.). *Ekonomi ve politikada ulusal tavır*. İstanbul: Derin Yayınları.

Soyak, M. (2013). Uluslararası turizmde son eğilimler ve Türkiye'de turizm politikalarının evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 1-18.

Soyak, M. (2016). Türk turizm sektörünün yapısal analizi ve SWOT matrisine dayalı sektörel stratejiler. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 47-71.

Sönmez, P. (2014). *Avrupa Birliği'nde yeni dönem postkolonyal ilişkiler ve göç politikaları diyalogu*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Staszak, J. F. (2015). Colonial tourism and prostitution: the visit to Bousbir in Casablanca (1924- 1955). *Via Tourism Review*, 8.

- Stringer, L. (1994). Tourism and Costa Rica vanguard or old guard? *International/National Voluntary Service Training*, University of Colorado, Boulder.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable tourism management*. United Kingdom: CABI Publishing,.
- Tandoğan, M. (2011). *Osmanlı Devleti'nin Afrika'da Avrupa sömürgeciliğine karşı siyaseti (XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başları)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşcı, A. D., Semrad, K. J. and Yılmaz, S. S. (2013). *Community based tourism: Finding the equilibrium in the COMCEC context*. COMCEC Coordination Office.
- Tatar, T. (2011). Sömürgecilik ve kızıl-kara katliam. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 44, 195-220.
- Tayfun, A. (2002). Turist yerli halk etkileşimi üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-12.
- Tayfun, A. ve Kılıçlar, A. (2004). Turizmin sosyal etkileri ve yerli halkın turiste bakışı. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1-17.
- Timothy, D. J. (1999). Participatory planning: a view of tourism in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 26 (2), 371-391.
- Timothy, D. J. (2002). Tourism and community development issues. R. Sharpley ve D. J. Telfer (Eds.). *Aspects of tourism, tourism and development: concepts and issues*. Channel View Publications, UK.
- Tosun, C. (2005). Stages in the emergence of a participatory tourism development approach in the developing world. *Geoforum*, 36 (3), 333-352.
- Tosun, C., Timothy, D. J. ve Öztürk, Y. (2003). Tourism growth, national development and regional inequality in Turkey. *Journal of Sustainable Tourism*, 11 (2/3), 133-161.
- Townsend, C. (2008). Community-based tourism. M. Lück (Ed.). *The encyclopedia of tourism and recreation in marine environments*. CABI Publishing.
- Tutar, F. ve Demiral, M. (2007). Yerel ekonomilerin yerel aktörleri: bölgesel kalkınma ajansları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 65-83.
- Türker, G. Ö. ve Türker, A. (2014). Yerel halkın turizm etkilerini algılama düzeyi turizm desteğini nasıl etkiler: Dalyan destinasyonu örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 81-98.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi*.
- Türkiye Otelciler Birliği. (2019). *Turizm işletmesi belgeli tesisler*.
- Türkmen, F. ve Dönmez, Y. (2015). Korunan alanların turizme açılmasına ilişkin yerel halkın görüşleri (Yenice örneği). *Karabük Üniv. Sos.Bil.Ens. Dergisi*, 5(2), 189-204.

- Ugla, F. (2012). *It's nice to be nice: tourism discourse and post colonial identities in the Gambia*. Minor Field Study, Bachelor Thesis in Development Studies, Department of Social and Economic Geography, Lund University.
- Urry, J. (2009). *Turist bakışı*. (Çev. E. Tataroğlu ve İ. Yıldız). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Uyanık, N. (2011, 7-9 Ekim). *Geleneksel kültürden popüler-medyatik kültüre: inanç turizmi ve Midyat*. Uluslararası Midyat Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Mardin.
- Uygur, E. ve Uygur, F. (2013). Fransız sömürgecilik tarihi üzerine bir araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(3), 273-286.
- Üner, M. M., Sökmen, A., Birkan, İ. (2006). Her şey dahil uygulamasının konaklama işletmeleri üzerine etkisi: Antalya örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 35-50.
- Üner, M. M., Sökmen, A. ve Güler, D. (2007). Her şey dahil sistemde farklı uygulamalar ve Antalya ölçeğinde bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 53-63.
- Üngüren, E., Algür, S. ve Doğan, H. (2009). Konaklama ve seyahat acentaları yöneticilerinin her şey dahil sistemine yönelik tutumları: Antalya örneği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Aralık, 95- 112.
- Üngüren, E. ve Cengiz, F. (2011). Her şey dahil sisteminin pazarlama karması unsurları kapsamında değerlendirilmesi. *ALTİD Turizm Araştırmaları*.
- Ünlüönen, K., Kılıçlar, A. and Yüksel, S. (2011). The calculation approach for leakages of international tourism receipts: the Turkish case. *Tourism Economics*, 17(4), 785-802.
- Ünlüönen, K. ve Özekici, Y. K. (2017). Yeni gelişen destinasyonlarda turizm algısı: Yozgat ili üzerine bir alan araştırması. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 466- 488.
- Vahruşev, V. (1978). *Yöntemleriyle ve manevralarıyla yeni sömürgecilik*. (Çev. C. Arslan). İstanbul: Konuk Yayınları. (Eserin orijinali 1973'de yayımlandı).
- Vargas-Sanchez, A., Plaza-Mejia, M. and Porras-Bueno, N. (2009). Understanding residents' attitudes toward the development of industrial tourism in a former mining community. *Journal of Travel Research*, 47(3), 373-387.
- Wagner, B. (2017). *(Re)colonization through tourism: a study on the potential impact of PGA golf and beach resort in South Cat island communities*. Bachelors of Arts and Sciences. Quest University, Canada.
- Weaver, D. B. ve Lawton, L. J. (2007). Twenty years on: the state of contemporary ecotourism research. *Tourism Management*, 28(5), 1168- 1179.
- White, C.M. (2005). Tourism as an ethnic landscape and the landscape of ethnic tourism: The case of Fiji. *Race, Gender and Class*, 12(3-4), 155-175.

- Wildes V. J. (2004). Stigma in food service work: How it affects restaurant servers' intention to stay in the business or recommend a job to another. *Tourism and Hospitality Research*, 5(3), 213-233.
- Wilson, K. H. (2017). *Spiritual tourism as the new colonialism: the maintenance of colonial hierarchy in Cusco, Peru*. Master Thesis. The Faculty of the Graduate School at the University of Missouri, Columbia.
- Wong, A. (2015). Caribbean island tourism: pathway to continued colonial servitude. *Etudes Caribeennes*, 31-32.
- Yamane, T. (2001). *Temel örnekleme yöntemleri*. (Çev. A. Esin, M. A. Bakır, C. Aydın, E. Gürbüzsəl). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Yanardağ, M. Ö. ve Avcı, M. (2012). Turizm sektöründe istihdam sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum ilçeleri üzerine ampirik bir inceleme. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 39-62.
- Yeşilyurt, H. ve Koçak, N. (2018). Yerel halkın turizm gelişimine yönelik desteğini inceleyen makalelerin bibliyometrik incelemesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Iwact'18 Özel Sayısı, 191-206.
- Yetişkin, E. (2010). Postkolonyal kavramlar üzerine notlar. *Toplumbilim*, 25, 15-20.
- Yıldırım, M. ve Deniz, F. Ö. (2018). Turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısına etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 79-91.
- Yıldız Z. (2007). *Turizmin bölgesel kalkınmaya sağladığı katkılar ve Göller Bölgesi uygulaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, Z. (2013). *Politika sözlüğü*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Yoon, Y. (2002). *Development of a structural model for tourism destination competitiveness from stakeholders' perspectives*. Doctor of Philosophy. Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Yoon, Y., Gürsoy, D. and Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modelling. *Tourism Management*, 22, 363-372.
- Young, R. J. (2016). *Postkolonyalizm tarihsel bir giriş*. (Çev. B. T. Köprülü ve S. Şen). İstanbul: Matbu Kitap.
- Zytnicki, C. (2013). Making Algeria pleasant. Tourism and colonization in Algeria (from the 1870s to 1962). *Le Mouvement Social*, 1, 97-114.

A Research on the Effects of Mass Tourism as a Means of Neo-Colonialism

Yusuf DÜNDAR

Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, Ankara/Turkey

Kurban ÜNLÜÖNEN

Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Tourism, Ankara/Turkey

Extensive Summary

Although classical colonialism ended after the World War II, new methods was developed to maintain the dependence of underdeveloped and developing countries on developed countries. This new world order which formed after the World War II is called “neo-colonialism”. The tools used by neo-colonialism, also called economic colonialism, are particularly economic. Mass tourism, which was developed after the World War II and is an economic field of activity, is also used as a means of “neo-colonialism”. Today, mass tourism continues to dominate even though there is an improvement in alternative tourism types. The impacts of mass tourism, which are identified with coastal tourism and integrated with the all-inclusive system, are divided into three parts as environmental, economic and social and cultural impacts. These effects constitute the overall impact of mass tourism. The local population is affected by mass tourism in the first place. While the perception of local people about the economic effects of mass tourism is a positive, about the perception of other effects is a negative. The inclusion of local people in the development process of mass tourism also affects their perspectives on mass tourism. The neo-colonial effects of mass tourism are divided into four sections as environmental, economic, social and cultural and labor exploitations. This study was conducted in order to reveal the relationship between mass tourism and “neo-colonialism”. Five hypotheses was proposed using research model developed considering literature. According to hypotheses, it was assumed that the perception of the local people on the environmental, economic, social and cultural effects of mass tourism and the level of community participation will shape the overall impact. It was also assumed that the perceptions of the overall impact of mass tourism will affect the opinions of local people regarding the use of mass tourism as a ”neo-colonialism”. The questionnaire, which was developed as a result of literature review for the purpose of the research, was applied in August 2018 to the local people living in Bodrum District and 873 questionnaires were evaluated. Hypotheses were tested by regression analysis. As a result of the analysis, it is understood that environmental, social and cultural impacts have a positive and significant effect on the overall impact. Likewise, overall impact affects the neo-colonial effect positively and significantly. According to the results of the research, despite the positive views of the local people on the economic effects of mass tourism, in general the perception of mass tourism is negative due to the negative effects of mass tourism on natural, social and cultural environments. Participants generally have to bear the burden of the neo-colonial effects of mass tourism. In the conclusion part of the research, solutions are presented within the scope of national sustainable tourism development

which takes local dynamics into consideration in order to reduce the negative and neo-colonialist effects of mass tourism.